

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

ÚSTAV TRANSLATOLOGIE

Bakalářská práce

Štěpánka Šauerová

Komentovaný překlad dokumentárně-historického textu: Виталий Шенталинский, *Донос на Сократа*, Москва 2011 (vybraná část – Марина, Ариадна, Сергей. Муха в паутине)

Annotated translation of the text of the historical documentary: Vitalij Shentalinskij, *Donos na Sokrata*, Moskva 2011 (selected part – Marina, Ariadna, Sergey. Mukha v pautine)

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala především PhDr. Stanislavu Rubášovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Anně Rosové a Mgr. Ing. Marii Molchan, Ph.D. za pomoc a cenné rady.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité zdroje a literaturu, a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl uskutečnit komentovaný překlad dokumentárně-historického textu. V daném případě se jedná o vybranou část z jedné kapitoly knihy *Donos na Sokrata* od Vitalije Šentalinského. V komentáři se uděluje pozornost různým problémům vzniklým při překladu, a to nejenom na jazykové úrovni, ale také ve sféře kulturní a historické. Teoretická část, která čerpá především z českých a slovenských teoretických prací o překladu od Jiřího Levého a Antona Popoviče, by měla pomoci lépe pochopit roli překladatele a způsoby, jimiž překladatel vybírá určité konkrétní řešení překladatelsky obtížných míst.

Klíčová slova: překlad, překladatelské problémy, Marina Cvetajevová, Sovětský svaz, represe

Abstract

The aim of this Bachelor's Thesis is to present annotated translation of historical-documentary text. In this case, it is a selected part from one chapter of the book “*Donos na Sokrata*” by Vitalij Shentalinskij. In the commentary attention was paid not only to problems at various language levels, but also to cultural and the other influences. The theoretical part, which is based on Czech and Slovakian theoretical works of Jiří Levý and Anton Popovič, could also help to facilitate deeper understanding the role of the translator and alternative ways of how the translator can deduce a solution to particular translation problems.

Keywords: translation, translation problems, Marina Tsvetaeva, Soviet Union, repressions

Obsah

Úvod.....	6
1. Text překladu.....	8
2. Komentář k překladu.....	29
2. 1. Výchozí text.....	29
2. 2. Autor.....	29
2. 3. Pragmatická rovina překladu a jeho příjemce.....	30
2. 4. Analýza textu originálu.....	31
2. 4. 1. Autorský styl.....	32
2. 5. Překladačské problémy.....	35
2. 5. 1. Název.....	35
2. 5. 2. Reálie.....	36
2. 5. 3. Syntaktická rovina.....	39
2. 5. 4. Lexikální rovina.....	42
2. 5. 5. Překlady citací z díla M. Cvetajevové.....	45
2. 5. 6. Grafické prostředky.....	47
Závěr.....	50
Bibliografie.....	51

Úvod

Tato bakalářská práce se věnuje překládání a překladatelským úskalím. Je rozdělena do dvou částí – praktické a teoretické. Praktická část je překlad ruskojazyčného textu, teoretickou část tvoří komentář k výchozímu textu, ale hlavně k překladu a k jednotlivým překladatelským řešením a problémům.

Odborný, teoretický základ této práci poskytly zejména teorie Jiřího Levého a Antona Popoviče, teoretiků českého a slovenského překladu.^{1 2} V souladu s těmito teoriemi jsem se snažila nejen o přesné převedení jazykových prostředků z jednoho jazyka do druhého, ale o vytvoření textu, který bude funkční i v jiné kultuře a době, než ve které vznikl.

Výchozím textem této práce je vybraná část z knihy *Donos na Sokrata*. Ta se zabývá osudy představitelů ruské literatury, kteří se stali oběťmi sovětských represí zejména ve 30. letech 20. století. Autor při psaní textu vycházel z vyšetřovacích spisů získaných z archivu KGB. Text knihy je doplněn fotografiemi archivních dokumentů, dopisů, protokolů z vyšetřování apod., v samotném textu jsou také citovány celé pasáže z vyšetřovacích spisů.

Použitý úsek z kapitoly *Marina, Ariadna, Sergej* se věnuje Marině Cvetajevové a její rodině – manželu Sergeji Efronovi a dceři Ariadně Efronové. Vybraná podkapitola *Mucha v pautině* popisuje jejich návrat do SSSR z Francie, kde žili v emigraci, následné zatčení Ariadny a poté i jejího otce a průběh vyšetřování.

Cílem této bakalářské práce je poskytnout čtenáři bližší pohled na proces překládání a překladatelské problémy, které nezbytně vznikají, když pracujeme se dvěma jazyky a dvěma kulturami. Teoretická část by zároveň mohla pomoci budoucím překladatelům při překladech obdobných textů.

Při psaní práce budu vycházet z již zmíněné literatury o teorii překladu, ale také z historických knih o Marině Cvetajevové. Při samotném překládání jsou velkým pomocníkem jazykové příručky a odborné slovníky a to jak tištěné publikace, tak i elektronické online verze. Všechny zdroje uvádím v komentáři jako poznámku pod čarou a zároveň na konci celé práce v bibliografickém soupisu.

---

1 LEVÝ, Jiří (2012). *Umění překladu*. Čtvrté, upravené vydání. Praha: Apostrof, 367 s.

2 POPOVIČ, Anton (1968). *Překlad a výraz*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 249 s.

POPOVIČ, Anton (1975). *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2., preprac. a rozšír. vyd. Bratislava: Tatran, 293 s.

POPOVIČ, Anton (1983). *Originál - preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 362 s.

Pro lepší pochopení výchozího textu jsem se rozhodla uvést několik informací o životě a díle Mariny Cvetajevové.

Několik slov o Marině Cvetajevové

Marina Ivanovna Cvetajevová (1892–1941) byla významná básnířka a spisovatelka. Narodila se v Moskvě do rodiny univerzitního profesora. Od deseti let s rodinou cestovala po Evropě. Rodinné zázemí a tyto cesty jí vynesly skvělé vzdělání a výbornou jazykovou průpravu.

Provdala se za Sergeje Jakovleviče Efrona, publicistu a novináře židovského původu. Dva roky po jejich svatbě vstoupil Sergej Efron do armády a během občanské války bojoval na straně bělogvardějců. Cvetajevová byla v této době v Moskvě s jejich dvěma dcerami – Ariadnou a Irinou. Život v bídě tehdy mladší Irina odnesla na životě a ve věku tří let zemřela hladem.

Sergej Efron před koncem občanské války emigruje a Cvetajevovové je v roce 1922 povoleno opustit Sovětský svaz a jet za ním. Velkou část života tak prožije básnířka a její rodina v emigraci postupně v Německu, Československu a Paříži. V Československu se jí narodí syn Georgij, přezdívaný familiárně Mur. O jejich následném životě v Paříži pojednává i kapitola vybraná do této práce.

Svízelná životní situace a stesk po vlasti vedou nakonec k tomu, že se rodina Efronových vrátí do SSSR. Po návratu je však Sergej Efron zatčen jako imperialistický špion a dcera Ariadna odsouzena k mnoho letům v pracovním táboře. Marina Cvetajevová odjíždí se synem z Moskvy a ještě téhož roku spáchá sebevraždu. Sergej Efron je popraven zastřelením nedlouho poté.

Marina Cvetajevová začínala jako symbolistní autorka, později psala expresionistické lyrické skladby. Její tvorba byla ovlivněna futurismem i lidovou slovesností. Psala též lyrickou autobiografickou prózu, dramata a literární eseje.

Československu věnovala básnický cyklus *Stichi k Čechii* (přeloženo jako *Verše Čechám*), dokončený v roce 1939.^{1 2}

---

1 KUDROVOVÁ, Irma. *Pád do propasti: poslední léta Mariny Cvetajevové*. Přeložila Alena MORÁVKOVÁ. Praha: Pulchra, 2013.

2 PODHÁJECKÁ, Tatjana. *Marina Cvetajevová a Praha: výběrová bibliografie Mariny Cvetajevové v českém tisku s úv. studií a s obr. přílohou*. Praha: SNTL, 1984.

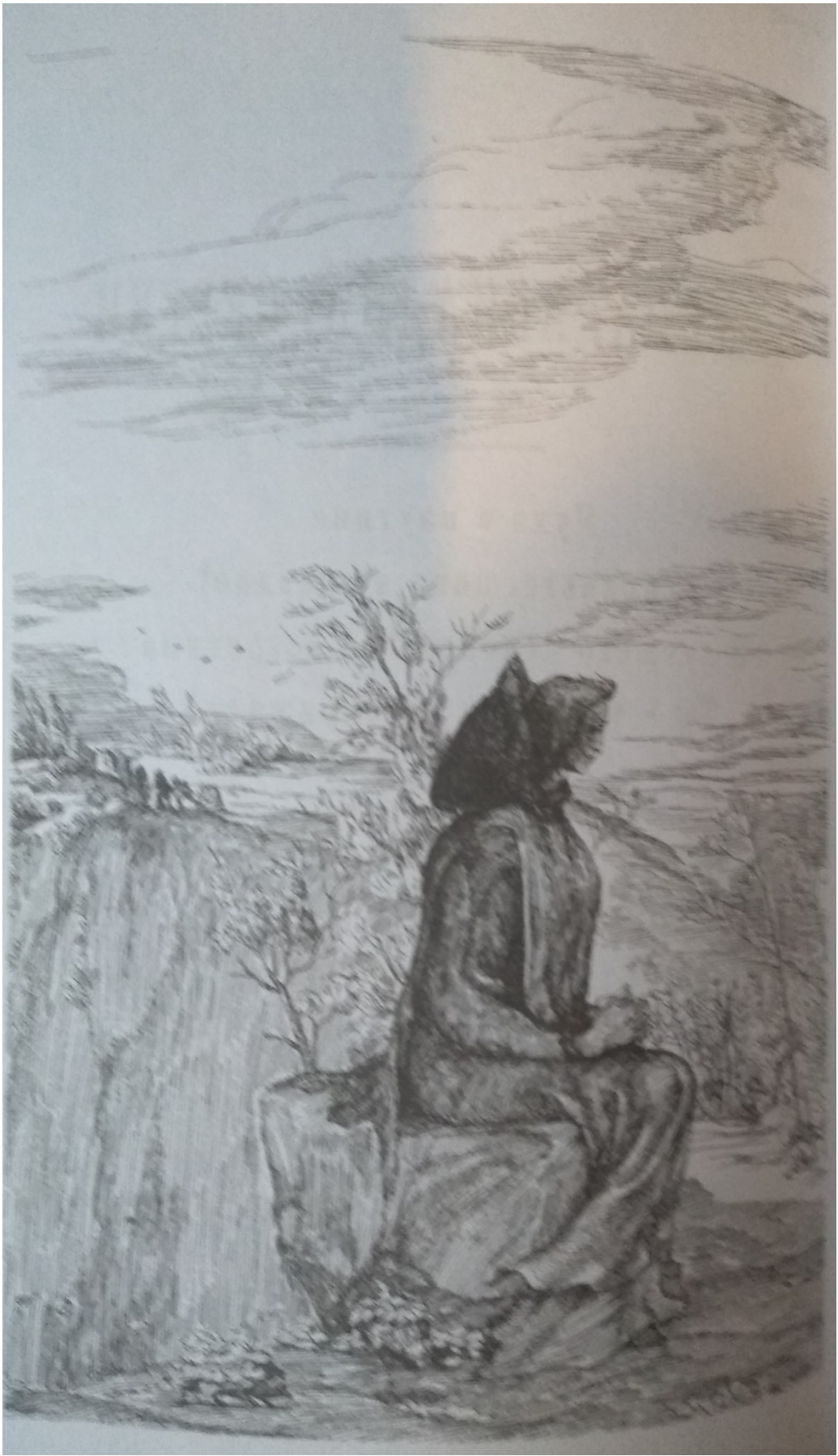
1. Text překladu

MARINA, ARIADNA, SERGEJ

Moucha v pavoučí síti

Je to zvláštní, když si uvědomíte, že dnes už by bylo Marině Cvetajevové přes sto let. V literární paměti zůstane navěky především básnířkou nehynoucí něhy, vášně a lásky.

Cvetajevová představuje věčnou výčitku lidstvu: jak jste mohli vést *takový* život vedle ní a nepomoci, nezachránit ji? I k žebráku jste chovali větší soucit než k ní. Jste důkazem hořké pravdy, že čím větší dar má umělec, tím větším nevděkem ho zahrnou jeho současníci. Hubili jste krásu, a tím jste hubili *sebe*. Avšak básníci odpovídají jednohlasně v ozvěně rýmem: „přesto ale je nebe.“

Život básníka je opředen legendami, ale každý básník má i svůj osobní příběh. Skutečná Cvetajevová je osobou tajemnou a nepolapitelnou. Ne náhodou Marinina dcera Ariadna bránila až do roku 2000 zveřejnění některých archivních materiálů o své matce.

V útrobách NKVD, v archivech Lubjanky, jsou otištěny stopy jejího osudu, leží zde dokumenty popisující poslední období jejího života – období zdaleka nejtemnější. Některé z nich už se dostaly na světlo, staly se vlastnictvím čtenářů. Ale mnohé jsou posud ve stínu, a tak pátrání po skutečné Cvetajevové pokračuje.

V červnu roku 1939 se básnířka spolu se čtrnáctiletým synem Georgijem (přezdívaným Mur) vrací z emigrace. Vlast ji uvítá ne jako svou básnířku a zákonnou občanku, ale jako macecha vítá nevlastní dceru. Je pro svou zemi podezřelá bělogvardějka a manželka tajného sovětského agenta, který byl odhalen v Paříži.

Člověk na cestě k pravdě prochází několika stavy. Prvním z nich je zpravidla odmítání, zdráhání se uvěřit. Cvetajevová a ženou čekisty? Taková informace vyvolala nemalý rozruch. Bylo těžké uvěřit, že zradil. Marinin Serjoža, důstojník Bílé armády – sovětský špion! Brzy se to rozneslo a všichni pochopili. Ale Marina...kdy ta se to dozvěděla? A kdy uvěřila?

Manžel s dcerou přijeli do Moskvy o dva roky dříve, stalo se to ale, když byla celá rodina pohromadě. Osud jim dal něco přes dva měsíce, které mohli prožít společně, než přišla pohroma. Ne bezdůvodně se říkalo Cvetajevové *vědma*, předpověděla její příchod. „Právě jsem zemřela,“ vyslovila na palubě lodi, jež ji odvážela do Ruska.

První zpráva, kterou si Marina vyslechne v rodné zemi, ji uhodí jako blesk z čistého nebe – sestra Anastasie je v pracovním táboře!¹

Hned po příjezdu byla celá rodina převezena z Moskvy do domu patřícímu NKVD v Bolševu. Tam umístřovali agenty, jejichž totožnost byla odhalena – v tomto případě rodinu Efronových a manžele Klepeninovy.

---

¹ Cvetajevová A. I. (1894–1993) – spisovatelka, psala memoáry. Prožila v táborech a ve vyhnanství 22 let, její syn Andrej Borisovič dohromady 16 let.

Před sedmnácti lety, když Marina utíkala z Ruska, ocitla se v jednom kupé s příslušnicí Čeky. Odjížděla s čekistkou a teď se vrátila mezi čekisty, a dokonce žila v jejich rezidenci. Bylo nutné utajit svoji přítomnost, žít inkognito, vyhnout se každému slovu, každému kroku, který by mohl uškodit blízkým. O rok později ve svém deníku na to Cvetajevová vzpomíná úryvkovitě s mnoha odmlkami:

„...Neútulno. Pro petrolej. S. koupil jablka. Postupující sevřenost srdce...“

„Žiju bez papíru, skrytá přede všemi...“

„Má samota. Nádobí, voda a slzy. Společný jmenovatel všeho je šerednost.“

„Nemoc S. Strach, že bude mít srdeční záchvat. Úryvky z jeho života beze mě, nestíhám poslouchat: plno práce, napjatost struny. Sklep: stokrát za den. Kdy mám psát?“

„Sálající horko, které nevnímám. Proudny potu a slz v umyvadle. Není se koho držet. Začínám chápat, že S. je bezmocný, ve všem...“

V srpnu se odehrály události, o kterých Cvetajevová napíše: „Otvírání rány. Živé maso. Stručně: 27. v noci odvezli Alju. Alju, která je veselá, drží se statečně. Zlehčuje to...odchází bez rozloučení! Říkám: Co je Aljo, to se ani s nikým nerozloučíš? Ohlédne se přes rameno, vidím její slzy. Zamává. Velitel – laskavý starší muž řekne: je to tak lepší. Z dlouhého loučení jsou zbytečné slzy.“

Moucha v pavoučí síti

Teprve se rozednívalo, když si ji odvážel černý policejní vůz. Skrže slzy se ohlédla na své rodiče, tiskli se k sobě na verandě, zděšení a bledí, a mávali. V duchu se uklidňovala: za pár dní se vše vyřeší, nechají mě jít... ani ji nenapadlo, že se loučí nadobro.

Už dávno přes ně přehodili smyčku, teď ji začali utahovat.

Sedmadvacetiletá novinářka a spisovatelka, nadšená stoupenkyně sovětské vlády, která se vrátila z Paříže, aby spolu se svým národem budovala socialismus, byla obviněna za špionáže. Udal ji její dávný známý, novinář Pavel Tolstoj, zatčený o něco dříve: „Prováděl jsem špionážní činnost s Ariadnou Sergejevovou Efronovou, zaměstnankyní časopisu *Revue de Moscou*...“

První, zkušební výslech, který vedl nadporučík Kuzminov, nepřinesl žádné výsledky. Ariadna popřela všechna obvinění. Týden ji nechali být a pak se do ní pustili.

O tom, co se dělo v Lubjance píše sama Ariadna o více než 15 let později ve svých prohlášeních mocenským orgánům (ty se také dochovaly v její složce):

Když mě zatkli, vyšetřovatelé ode mě chtěli následující: 1) přiznání, že jsem byla agentkou francouzské rozvědky, 2) přiznání, že o tom můj otec věděl, 3) přiznání, že i já jsem věděla o otcově spolupráci s francouzskou rozvědkou, přičemž už od prvního výslechu mě bili.

Výslechy probíhaly nepřetržitě, vyšetřovatelé se při nich střídali, nenechali mě vyspat, drželi mě v cele bez bot a svlečenou, bili mě gumovými obuškami, kterým říkali posměšně „dámské“, vyhrožovali, že mě zastřelí atd.

V druhé z výpovědí dodává: „Nejenom, že mi vyhrožovali zastřelením, ale zinscenovali i samotnou scénu popravky.“ Na všechny prosby, aby předložili důkazy o její vině, či ji konfrontovali s údajnými svědky, reagovali bitím. „Jestliže se sám lidový komisař vnitra, soudruh Berija ¹ zabýval tvým případem a podepsal příkaz k zatčení, nemáš žádnou naději, zbývá ti jen se přiznat.“

V protokolech z vyšetřování však tyto záznamy nejsou, je nutné číst mezi řádky. Je z nich patrné, že Ariadna zpočátku vytrvale snášela mučení. Výslechy, které se táhly někdy i osm hodin v kuse po celý týden, skončily bezvýsledně. Museli přitvrdit: strčili Ariadnu do cely, mířili na ni zbraní a vyhrožovali zastřelením. Potom ji vyčerpanou přivedli zpět k vyšetřovatelům, dali jí papír a rozkázali: „Když nechceš mluvit, tak piš!“

A tak psala, podrobně, s bezelstnou otevřeností vypověděla příběh o sobě, o svém dětství, matce, otci, o jejich těžkém, nuzném životě v emigraci:

Od roku 1925 do roku 1929 se matka podílela na vydávání exilové literatury a sama se v nepravidelných časových obdobích věnovala psaní. Ale od roku 1929 bylo její postavení čím dál tím nejistější a obtížnější. Za celou dobu emigrace nevstoupila do žádného politického uskupení, vůbec se politického života emigrantů neúčastnila. Když přijel naposledy Vladimir Majakovskij do Paříže, na žádost prosovětského týdeníku Jevrazija mu napsala uvítání. To vzbudilo nelibost v emigrantských kruzích a tehdy nastaly s vydáváním jejích textů problémy...

Když týdeník Jevrazija přestali vydávat, žilo se nám po materiální stránce nějakou dobu velmi špatně. Otec se čas od času dostal k nějaké práci (nějakou dobu dělal komparz u filmu), matka také neměla stálé zaměstnání, já jsem si přivydělávala pletením z domova.

V jednatřicátém roce Sergej Efron vážně onemocní, je to potřetí, co se u něj projeví tuberkulóza. Nálada v domě ještě více poklesne.

---

¹ Berija L. P. (1899–1953) v letech 1938–1945 v čele NKVD, od března do června roku 1953 byl ministrem vnitra. Nedlouho poté byl popraven.

Собственноручные показания
обвиняемой Эфрон Ариадны
Сергеевны

Ариадна я родилась в Москве в 1913 году. Мои родители - Эфрон Сергей Львович и Уфимцева Марина Ивановна (трибундаровско 1894-95 года рождения) были до революции - отцы студентами, мать - поэтессой. Об их индивидуальном поведении знаю очень мало, только, что жили мы хорошо, и денег оставалось от родителей отца и матери. Только, что отец не работал, когда я была маленькая, а учился. Жили мы в квартире, а-ую снимали в Борисовском переулке в Москве, (возле Арбата.)

После Октябрьской революции отец участвовал в белом движении. Знаю, что у него был офицерский чин, полковник - не знаю. Мы с матерью эвакуированы

Собственноручные показания А.С. Эфрон
Сентябрь 1939 года

Svědectví Ariadny Efronové psané její rukou

Září roku 1939

Jednoho dne zůstane Ariadna s otcem sama doma. Sergej leží v posteli, je mu zle. Poprosí dceru, aby si k němu přisedla, obejmě ji, pohladí po tváři a rozpláče se.

Vyděsila jsem se, – vzpomíná Ariadna ve výpovědích – a taky jsem začala brečet... Řekl: „Ničím vám život, tobě i tvé mámě.“ Myslela jsem, že ho trápí naše finanční situace, a to, že není schopen nás z ní dostat. Začala jsem ho utěšovat, že na tom nejsme hůř než ostatní, a přestože nemáme peněz nazbyt, naše situace není zoufalá ani beznadějná.

Tehdy mi táta pověděl: „Jsi ještě malá, nemáš tušení, jak se věci mají. Nedej bože, abys zažila utrpení, kterým jsem si musel projít.“ Na to jsem mu řekla, že jsme se natrápili všichni dost, ale to přejde, všechno špatné překonáme. Otec mi odpověděl, že život může být už jenom horší a náročnější, než byl. Říkala jsem si, že celý tenhle rozhovor je poznamenaný otcovým zdravotním stavem, a dodala jsem, že až se mu udělá lépe a bude zase schopen pracovat, všechno se bezpochyby zlepší. Ale on znovu zopakoval, že jsem ještě moc malá, abych to mohla pochopit, že má strach, že nám zničil život, a dodal: „Nechápeš a ani nemůžeš pochopit, jak strašně mi je, zapletl jsem se jako moucha do pavoučí sítě a už není cesty ven.“

Potom mi ještě řekl, že se musím učit a musím pracovat, probít si cestu životem, stát se dobrým a slušným člověkem. Vyčetl mi, že jsem pasivní a nemyslím na budoucnost, na svoje živobytí. Najednou mi položil otázku: „Nebylo by lepší, kdybych vás nechal být a žil sám?“ To mě vyděsilo, řekla jsem, že by to v žádném případě nebylo lepší, že jsme jedna rodina a společně překonáváme potíže. Pak se zeptal, jestli ho mám ráda. Odpověděla jsem, že ano, samozřejmě. Zamyslel se a pokračoval: „Tvoje matka mě má taky moc ráda, hodně jsme toho spolu prožili. Nevím, co si mám počít sám se sebou a s vámi.“ Po téhle větě mě požádal, abych matce neříkala o našem rozhovoru, nechtěl jí přidělovat starosti. Slíbila jsem, že nic neřeknu, a slib jsem dodržela.

Brzy poté odjíždí Sergej Efron na léčení do penzionu Chateau d'Arcine v Savojsku, poblíž švýcarské hranici. Ariadna ho navštíví a zůstane u něj celý měsíc. Efron je neustále v depresi, několikrát se pokusí vážně s dcerou promluvit. Snaží se jí vysvětlit, proč chtěl opustit rodinu a rozejít se s matkou. To bylo něco, co Ariadna nemohla pochopit – vždyť otec s matkou měli harmonický vztah a tolik se milovali.

Nicméně do Paříže se Sergej vrací plný síly a elánu. Zdá se, že veškeré duševní trápení ho opustilo spolu se zákeřnou nemocí. Překročil jakousi hranici, a skutečně – navenek se jeho život výrazně změnil.

Postupně jsem si uvědomovala, – píše Ariadna, že otec a také další stoupenci eurasijského hnutí jsou zapleteni do jakési tajné operace. Otec byl často mimo dům, někdy

dokonce po dobu několika dní. On ani další členové hnutí nebyli nikde oficiálně zaměstnaní, přesto nějak přežívali. V našem domě se začaly objevovat sovětské noviny, časopisy, otec s členy hnutí¹ vedl debaty na sovětská témata. Protisovětské články v tisku bílé emigrace² byly v mé přítomnosti ostře kritizovány.

Chování těchto lidí a jejich rozhovory ve mně častokrát vyvolávaly dojem, že tato skupina plní jakýsi důležitý úkol pro Sovětský svaz. Časem jsem dokázala rozlišit, kdo má jaký úkol, kdo s kým spolupracuje, a také jaké mají mezi sebou jednotliví členové vztahy. Tak jsem pochopila, že někteří byli ve spojení s francouzskými kruhy, někteří s bílými emigranty. Otec měl významnou pozici ve Svazu pro návrat do vlasti, ale tahle práce byla zjevně jen zástěrkou. Několikrát jsem po otci chtěla, aby mě zapojil do tajné činnosti, kterou vykonával, ale on pokaždé buď odvedl řeč jinam, nebo mě rovnou odmítl s tím, že je to nebezpečná práce a já jsem ještě moc mladá na to, abych mohla dělat to, co on, tedy neustále riskovat život...

Bylo to pro mě nešťastné období...ani doma nebyl klid, s matkou jsme se často nepohodly, bylo mezi námi napětí. Nějakou dobu potom se mi povedlo přes známé získat práci zdravotní sestry v zubní ordinaci. S matkou jsme se kvůli této práci nadobro rozhádaly. Byla proti tomu, abych v ordinaci nastoupila, potřebovala, abych jí pomáhala s domácností. Dala mi na výběr: buď domov, nebo práce. „Ale jestli si vybereš práci, tak jsme spolu skončily.“ Vybrala jsem si práci. Byla to dřina, chyběly mi znalosti v oboru, dlouho jsem se zaučovala a žádnou výplatu jsem během té doby nedostávala. Pracovala jsem 12 hodin v kuse, z domova jsem odcházela za svítání a vracela jsem se za tmy, hádky a spory s matkou neutichaly...

Tohle období bylo za celé období strávené v emigraci pro mě vůbec nejtěžší. Moje snaha postavit se na vlastní nohy skončila neúspěchem: majitel zubní kliniky, po tom, co mě chvíli využíval coby levnou pracovní sílu, mě pod záminkou mé nemoci vyhodil na ulici. Nechtěla jsem se „vrátit“ domů (i když fakticky jsem z domu nikdy neodešla a zůstala jsem bydlet se svou rodinou) a přiznat tak sobě i svému okolí, že matka měla pravdu. Bylo mi dvacet, možná dvacet jedna let a nebyla jsem schopná se postavit na vlastní nohy, uživit alespoň sebe, když ne svou rodinu...

Nenapadlo mě jiné řešení než se zabít. Napsala jsem obvyklý dopis na rozloučenou všem dohromady a nikomu přímo. Vybrala jsem si den, kdy nebyl nikdo doma, a pustila plyn v

---

¹ Eurasijské hnutí – filozoficko-politické hnutí ruských emigrantů v 20. a 30. letech 20. století. Stoupenci tohoto hnutí přisoudili Rusku jakožto etnografickému celku ústřední místo mezi Evropou a Asií

² Bílá emigrace – označení občanů z území Ruska, kteří emigrovali do zahraničí v důsledky bolševické revoluce a následné občanské války. Mnozí emigranti byli stoupenci *bílého hnutí*, které bylo v opozici vůči bolševickým revolucionářům (pozn. překl.)

kuchyni. Otec se však nečekaně vrátil, odtáhl mě z kuchyně napůl zemdlenou, přivedl mě k vědomí a promluvil mi do duše...

Řekl mi tehdy, že to, o co jsem se pokusila, byla hloupost, a mohla to být nenapravitelná hloupost. Že bych se měla stydět, když ve svém věku, kdy mám ještě všechno před sebou, myslím na smrt. Potom prohlásil, že jeho život je mnohem těžší než můj, a přece pořád žije. Že jestli má vůbec někdo důvody proč se zabít, pak je to on a ne já. Odpověděla jsem mu, že nemá důvod si stěžovat, žije tak, jak chce, pracuje na velkém úkolu pro svou zemi, což mně samotné odpírá, že já nemohu ani to...

Vyšetřovatelé ovšem nedali Ariadně pero, aby se jim svěřovala se svým osudem. Chtěli něco jiného. A tak se v její výpovědi postupně začala objevovat nejasná, matoucí a nepravděpodobně znějící místa:

Během tohoto rozhovoru, který trval poměrně dlouho, mi otec řekl, že jeho postavení je o to horší a zoufalejší, že už se nikdy nebude moct vrátit do Sovětského svazu. Na mou otázku, zda už svou tajnou službou odčinil všechna svá provinění vůči SSSR, odvětil, že je nikdy nebude moci odčinit, že se příliš do všeho zapletl a už není cesty zpět. Nemůže jednat sám za sebe, a to byl hlavní důvod, proč mě vždy odmítl, když jsem mu chtěla pomoci a pracovat tak pro Sovětský svaz. Požádala jsem ho, aby mi vysvětlil, co tím myslí. Řekl, že nepracuje jen pro SSSR a nedělá to dobrovolně, nýbrž je k tomu nucen a nemůže odejít, protože ti nad ním mají větší moc. Pro koho pracuje, mimo SSSR, neprozradil. Tohle zjištění mě však velmi zasáhlo, vždy jsem si myslela, že otec pracuje výhradně pro Sovětský svaz.

Tehdy mi otec pověděl, že pro mě existuje jedna jediná správná cesta – vrátit se do Sovětského svazu, začít tam nový život, zapomenout, co bylo, dělat jen to, co umím, a to pořádně, nenechat se rozptylovat. Také mě zapřísahal, že musím zapomenout na tenhle rozhovor a nikdy nikomu za žádnou cenu neprozradit, o čem jsme mluvili. Zeptala jsem se, jestli mi nehrozí nebezpečí, pokud se vrátím, a on řekl, že se nemám čeho bát, že se ví o jeho práci pro Svaz...jeho jediné přání je, abych byla šťastná.

Tehdy Sergej slíbil Ariadně, že jí obstará sovětský pas a poradil jí, aby vstoupila do Svazu pro návrat do vlasti, což také udělala. Neměla nejmenší tušení, na jakém úkolu pracoval její otec, ovšem později zjistila, že mnoho lidí, kteří spolupracovali se Sergejem Efronem, byli lidé napojení na rozvědky zemí vně SSSR. Ariadna si myslela, že i její otec spolupracuje se zahraničními rozvědkami, a že to tak „má být“. „Podařilo se mi odhalit, že

sledovali Sedova, syna Trockého ¹. Krátce před mým odjezdem jsem se ještě dozvěděla, že posílají lidi do Španělska. U této operace vzhledem k jejímu rozsahu je těžké si domyslet motivy.“

Otec slib dodržel: Ariadna získala pas a v roce 1937 se tak mohla vrátit do vlasti. Před odjezdem jí otec prozradil, že by si přál poslat za ní i jejího mladšího bratra, pokud se mu podaří přemluvit matku, aby ho pustila, ale že on i Marina určitě zůstanou v Paříži.

Neuběhl však ani rok a Sergej Efron a ostatní aktéři tajné operace se objevili v Moskvě. Svůj příjezd vysvětlil dceři tak, že došlo k odhalení jakési záležitosti, načež bylo nutné se dát okamžitě na útěk. Francouzské policii se však podařilo řadu Sergejových spolupracovníků zadržet.

Onou „záležitostí“ byla vražda sovětského rozvědčíka Ignatije Reisse (skutečným jménem Poreckého), který utekl na Západ a poté v tisku otevřeně promluvil o svém nesouhlasu se stalinským režimem. Po vraždě byla skupina *tajných* odhalena, a proto musel Efron neprodleně opustit Francii.

Nehledě na všechny „aplikované prostředky“, tedy mučení jak fyzické, tak i psychické, nevyneslo vyšetřovatelům žádné přiznání o antisovětské činnosti. Doznala, že její otec byl špion: přece ale sovětský, pracoval pro svoji vlast! Neurčité řeči o práci „pro jiné“ nejsou ještě důkazem.

Ariadna nezpozorovala v otcově jednání po návratu do rodné země nic podezřelého. Naopak, jako jediný ze všech aktérů vraždy, kteří utekli z Paříže, se choval nanejvýš opatrně, a i když k tomu nebyl důvod, nesházel se se starými známými ani s bývalými pařížskými spolupracovníky, pokud neměl povolení přímo od NKVD.

27. září rozzuřený Kuzminov a jeho pravá ruka, poručík Ivanov, vlečou Ariadnu na poslední výslech. V protokolu není napsáno, jak dlouho trval. Co trýzněná dívka řekla, či neřekla po všem tom utrpení svým trýznitelům, už se nikdy nedozvíme, zůstal jen papír sepsaný vyšetřovateli, papír plný vymyšlených doznání s jejím vynuceným podpisem na konci. Je jasné, že při sepisování protokolu se vycházelo i z vlastnoručně psané Ariadniny výpovědi, která byla „nápaditě“ přepracována a doplněna o tendenční fráze a obvinění.

Vyšetřovatelé se navíc pokusili vtáhnout mezi obviněnou dvojici otce a dcery také Marinu:

Otázka: Bylo to pouze přání žít s manželem, co přimělo Vaši matku k emigraci?

Odpověď: Ne, nebylo. Jak matka, tak otec vnímali nástup sovětské moci nepřátelsky a nemohli se s ním smířit...

Otázka: Angažovali se Vaši rodiče v organizacích, které jsou nepřátelské vůči SSSR?

¹ Sedov L. L. (1906-1938) – starší syn L. Trockého. Aktivní účastník v trockistickém hnutí, redaktor a vydavatel *Bulletinu opozice*. Zemřel po operaci apendixu na ruské klinice v Paříži, ačkoli mnozí spekulují, že byl zabit Stalinovými agenty v nemocnici, nebo že ho otrávil už dříve (už rok před operací trpěl zdravotními potížemi).

Odpověď: Ano, moje matka aktivně přispívala svými básněmi do časopisu Volja Rossii, který vycházel v zahraničí.

To bylo vše, co se podařilo vyšetřovatelům dostat z Ariadny o zločinech její matky.

„A teď nám řekněte, co Vás vedlo k tomu, že jste se vrátila do SSSR.“

„Chtěla jsem se vrátit domů.“ odpověděla Ariadna, „Neměla jsem v úmyslu intrikovat proti Sovětskému svazu...“

To je její poslední pravdivá odpověď v tomto výsledku. Můžeme si už jen domýšlet, co po ní následovalo, neboť dále v protokolu čteme fráze, kterých se vyšetřovatelé tolik domáhali:

„Doznávám, že jsem od prosince roku 1936 pracovala jako agentka pro francouzskou rozvědku, která mě poslala do Sovětského svazu vykonávat špionážní činnost.“

Tak přece! Dostali z ní přiznání, mohli oslavovat: na okraji protokolu se skví u této klíčové věty jásavé vykřičníky.

Další vyšetřování už se odvíjelo podle plánu: jedna lež následovala za druhou. Dívka, zlomená tělesnými tresty, už se nebránila, podepsala všechno, co podepsat potřebovali. Ale přiznání nestačilo, ještě byly třeba důkazy. A k tomu se hodily Ariadniny vlastní zápisky.

Ariadna v nich vzpomíná na spolupráci s pařížským časopisem *Francija – SSSR*, na přátelství s redaktorem Paulem Merlem, který jí před odjezdem do Sovětského svazu navrhl místo korespondentky. Vzápětí se tento Paul Merle stal na Lubjance podezřelou osobou.

„A to se nebojíte vrátit?“ Zeptal se Ariadny, když se viděli naposledy.

„Čeho bych se měla bát?“

„Víte přece o těch soudních procesech v Moskvě. Dokážu si představit, jakou nedůvěru tam chovají k navrátilcům ze zahraničí. Bojím se, že si tam nenajdete práci. Navíc ty procesy...jak to, že se všichni obvinění vždycky přiznají? To mi nejde do hlavy. Lidé s idejí, odpůrci režimu, nejen že se najednou doznají u soudu, ale ještě se kají! Nechápu, co s nimi při tom vyšetřování dělají. Kdyby je mučili a bili, dost pravděpodobně by o tom ti obvinění promluvili u soudu. Tady u nás říkají, že jsou zhypnotizovaní, ale to už zní přehnaně. Opravdu jsou ta vyšetřování vedená tak, aby se obvinění přiznali upřímně k trestným činům proti orgánům veřejné moci?“

Jako kdyby redaktor své důvěřivé zaměstnankyni předpověděl budoucnost, když se s ní loučil. Teď už by mu mohla zodpovědět jeho otázku. Dobře, že žije v Paříži, neboť aniž by to mohl tušit, i z něj se stal v průběhu vyšetřování zločinec.

V protokolu o tom vypovídají Ariadniny chladnokrevné odpovědi:

Otázka: Jak jste se dostala k práci špionky u francouzské rozvědky?

Odpověď: Ke spolupráci s francouzskou rozvědkou mě přivedl Paul Merle nějaký čas před mým návratem v Sovětský svaz.

Otázka: Kdo je Paul Merle?

Odpověď: Paul Merle je oficiálně redaktorem časopisu „Francie – SSSR“

Otázka: A ve skutečnosti je kým?

Odpověď: Ve skutečnosti – a bylo mi to jasné, i když to nikdy neřekl přímo – je šéfem francouzské rozvědky.

Francouzská rozvědka tedy verbuje nové agenty tak, že jim zamlčuje, že je rozvědkou. A čím se vůbec zabývá tato instituce? Shromažďuje materiály o protisovětských postojích, o významných umělcích a celkově sovětské inteligenci, o práci a životě v jednotlivých továrnách a kolchozech. Vyšetřovatelům se navzdory jejich bujné představivosti nepodařilo vymyslet žádné konkrétní příklady Ariadny špionážní činnosti. Nakonec, ani se o to nesnažili, proč také? Sovětská justice se řídila brilantní logikou – doznání obviněného je nad všechny důkazy.

Na stejném výslechu se podařilo vyšetřovatelům od Ariadny získat ještě jeden podpis pod velmi důležitým doznáním, které se vynořilo neočekávaně, aniž by byly pokládány návodné otázky:

„Nechci bránit vyšetřování, proto přiznávám, že můj otec Sergej Jakovlevič Efron, stejně jako já, pracuje pro francouzskou rozvědku.“

Jako důkaz poslouží opět Ariadny zápis, interpretované „správným“ způsobem. Použity jsou dva rozhovory s otcem; promluva Efrona v době jeho nemoci a scéna po Ariadnině neúspěšném pokusu o sebevraždu. Myšlenky a pocity jdou stranou, v protokolu je ponechán tento úsek: „Otec odpověděl, že svá provinění vůči Sovětskému svazu nikdy neodčiní, že nepracuje jen pro SSSR, ale i pro někoho dalšího.“ Pod tím se objevuje věta:

„Otázka: Pro koho tedy pracuje?“

Odpověď: To mi otec neřekl, ale podle mě je i tak jasné, že mluvil o francouzské rozvědce.“

Stejný případ jako s Merlem; nic neřekl, ale i tak je vše jasné...

Skutečný příběh o spolupráci s pařížským redaktorem odkrývá Ariadna v prohlášení pro generálního prokurátora. Prohlášení je uloženo ve stejné složce vyšetřovacího spisu a v podstatě mění celou jeho obžalovací část.

Pod nátlakem vyšetřovatelů jsem byla donucena k lživému doznání, že jsem navázala kontakt ve věci špionáže s francouzským novinářem Paulem Merlem. Moje svědectví byla čistá fikce, přesto plně přesvědčilo vyšetřovací orgány, což jen dokazuje, že vyšetřovatelé

proti mně neměli žádné jiné kompromitující materiály. Ve skutečnosti byly moje styky s redakcí časopisu omezené. Nedlouho před svým odjezdem jsem dostala nabídku od soudruha Larina, tajemníka Svazu pro návrat do vlasti ¹ (tato organizace byla jedním z pilířů naší kontrarozvědky v Paříži, současně jsme ji financovali). Hledal někoho, kdo by přeložil, případně přepsal několik článků na téma literatury či umění podle sovětských novin do časopisu „Francie – SSSR“. Larin mě seznámil s redaktorem Paulem Merlem. Nabídku jsem přijala a texty byly v časopise otištěny. Když jsem Paulu Merlemu řekla, že se plánuji vrátit do SSSR, navrhl mi, abych psala pro jeho časopis zprávy ze Sovětského svazu. Práci jsem přijala až ve chvíli, kdy Paul Merle, potom, co napsal na sovětskou ambasádu v Paříži, dostal oficiální povolení od tehdejšího vyslance (mám pocit, že to byl soudruh Majskij ²).

Protože můj otec byl členem sovětské rozvědky, po celou dobu jsem byla ve spojení s orgány NKVD skrze Zinaidu Semjonovnu Stěpanovovou, která pro ně pracovala. Okamžitě po mém příjezdu do Moskvy jsem ji informovala o spolupráci s časopisem Francie – SSSR a požádala ji, aby mi řekla, jak mám nadále ve vztahu k časopisu jednat. Přivítala tuto žádost a sdělila mi, že vedení mi nedoporučuje ve spolupráci pokračovat, ani dále udržovat kontakt se zaměstnanci časopisu, neboť orgány NKVD o nich nemají dostatek informací a nemohou v současné době jednotlivé členy redakce prověřit. Do Francie jsem neodeslala jedinou zprávu, na pokyn NKVD jsem přerušila spojení hned na začátku r. 1937. Od té doby nevím nic o časopisu ani o jeho zaměstnancích.

Nehledě na mé opakované prosby vyšetřovatelé kategoricky odmítli Stěpanovovou vyslýchat, přestože jim mohla potvrdit mou nevinu. Její výpověď se nikdy nestala součástí mého spisu. Ani oficiální povolení pracovat pro časopis, které jsem dostala od velvyslanectví a které bylo zabaveno při domovní prohlídce, k mému spisu nepřiložili. Rozhodnutí velvyslanectví se jim zdálo „příliš mírné“.

Použitím výše uvedených neoprávněných metod vyšetřování vyšetřovatelé Kuzminov a další ze mě dostali nepravdivá doznání usvědčující mého otce ze zločinů. Přes všechny nátlak vyšetřovatelů jsem hned poté prohlásila, že doznání jsou nepravdivá a vynucená. Zároveň jsem žádala, aby předvolali prokurátora. Přesto bylo moje prohlášení zaneseno do spisu až o mnoho let později, když už vynucená přiznání sehrála svoji roli při zatčení mého otce.

V jiných prohlášeních určených mocenským orgánům doplňuje:

1E. V. Larin se později vrátil do SSSR a stal se obětí stalinských represí.

2 Majskij V. (Ljachoveckij I. M.) (1884–1975) – diplomat. V r. 1953 zatčen a vyloučen ze strany, rehabilitován v r. 1956.

Po celou dobu své spolupráce s rozvědkou se otec těšil vážnosti a důvěře svých nadřízených, jak v zahraničí, tak v SSSR. Ale s příchodem Beriji do čela NKVD se přístup k otci i jeho soudruhům výrazně změnil. Dřívější vedení skupiny bylo pozatýkáno a nové vedení podněcovalo nepřátelství, šířilo pomluvy a pobízelo k hádkám mezi tímto malým, teprve nedávno utvořeným celkem. Stavělo jeho členy proti sobě, aby z jednoho člena vylákalo lživá, kompromitující doznání o druhém atd.

Vzpomínám si, jak se soudruh Klepinin (vystupující pod konspiračním jménem Lvov), když s námi žil v Bolševu, jednou začal otce vyptávat, jestli nemá šlechtický původ a zda vlastnil před revolucí mnoho nemovitostí. Velmi se snažil vynutit na otci kladné odpovědi. Otce, který nikdy nebyl ani šlechtic, ani kapitalista, tyto otázky udivovaly a byl náhlým, „výslechem“ zaskočen. Tahle drobná příhoda mi vytanula na mysl, když jsem byla po svém zatčení v roce 1939 ve vyšetřovací vazbě a vyšetřovatelé mě nutili (mimo jiná lživá a nesmyslná doznání) jeden den říct, že otec byl šlechtic, druhý den, že byl Žid a třetí den, že byl kapitalista apod.

Kdo přesně z Berijových lidí měl na starosti tuto skupinu a zároveň i mého otce, to nevím, ačkoli některé z nich jsem viděla, když jsem doprovázela nemocného otce na schůze.

Vybavuje se mi vzpomínka na menšího neduživého Arména nebo Gruzince středního věku, který chodil na schůzky s otcem v civilním oblečení, ale zato se zbraní. Byl přítomen u mých prvních výslechů a dával mi otázky typu: „Kolik lidí váš otec prodal francouzské rozvědce?“ Potom mi jiný vyšetřovatel řekl, že to je jeden z Berijových zástupců...

Tehdy jsem nerozuměla důvodům mého a otcova zatčení. Byla jsem mladá a nezkušená. Věděla jsem, že obvinění jsou lživá, a bylo mi jasné, že to musí vědět i příslušníci NKVD, ale nemohla jsem pochopit, komu a jak to mělo sloužit. Až když jsem blíže poznala Beriju, všechno jsem pochopila.

Zmiňuji zde otcův případ, protože si myslím, že právě ten byl příčinnou i důvodem mého procesu. Byla jsem zatčena bez jediného skutečného důkazu jen proto, abych usvědčila sebe a zkompromitovala otce. Abych pod nátlakem vyšetřování nepravdivě svědčila proti němu a pomohla tak Berijovi zlikvidovat celou skupinu sovětských agentů. To také ukazuje na to, že ani proti mému otci neměli vyšetřovatelé žádné faktické důkazy, jinak by nepotřebovali má nepravdivá doznání.

Ariadna správně pochopila příčinu svého zatčení. NKVD ji potřebovalo pouze jako nástroj proti otci. Aby si mohli v Bolševu vyzvednout další oběť.

A co se mezitím dělo v bolševském domě?

Přišel podzim. Zář babího léta se vytratila. Listy stromů zezlály, zbledly a nakonec opadaly. Z temné oblohy se spustil prudký, ledový déšť.

Prozřel v tu chvíli Sergej Efron? Pochopil, do jaké pasti přivedl sebe i svou vlastní rodinu? Měl odvalu pohlédnout pravdě do očí? Bůh ví. Všechno vždy dotáhl do konce, byl zvyklý nést odpovědnost za své činy a naučil se skrývat své pocity. Ale těch několik lidí, co s ním sdílelo dům v Bolševu, si všimlo výrazné změny v jeho chování: tu měl pohled lovce, tu se hroutil a vzlykal jako dítě, tu zas upadal do kamenné strnulosti.

8. října mají oba narozeniny, Marina i Sergej, jí je sedmačtyřicet, jemu o rok méně. Podzim života. Ale nemají náladu slavit. Měsíc a půl, den co den čekají na zázrak, až se otevře branka, vstoupí usměvavá Alja a bude konec všemu smutku. Jsou jako posedlí...

10. října brzy ráno se náhle branka otevírá. Dovnitř vchází zdvořilé, uniformované sochy, v rukách příkaz k zatčení podepsaný Berijou. Nastává zmatek a hledání, to či ono se musí podepsat, nejnnutnější věci sbalit do batůžku. Při loučení Marina rozmáchlým gestem vykreslí nad manželem kříž.

Zatykač obsahoval svědectví Tolstého, který tvrdil, že byl naverbován do francouzské rozvědky jejím vedoucím agentem Efronem, a samozřejmě také čerstvé doznání Ariadino.

Rutinní procedura na Lubjance – fotografování, snímání otisků, vyplňování formulářů: „Efron, Sergej Jakovlevič, literát; zaměstnání – veden jako spolupracovník NKVD; nestraník; Rus.“

Toho rána ten samý vyšetřovatel, který vedl případ Ariadny, podrobil zatčeného trýznivému výslechu. Efron podrobně vypovídal o svém životě. Nepopíral, že bojoval proti bolševikům během revoluce a občanské války, že poté utekl s armádou generála Wrangela za hranice. Dostal se do Prahy, potom se s rodinou přestěhoval do Paříže a tam vstoupil do Eurasijského hnutí.

„Jaký byl program eurasijců?“ ptá se Kuzminov.

„Vstoupil jsem do levicové strany eurasijců v roce 1927. Původně šlo o vytvoření fašisticko-ruské ideologie, později organizace zaujala postoj: ‚chceme sověty bez komunistů‘. Skupina, ke které jsem patřil, se v letech 1928–1929 v těchto postojích zcela zklamala a přešla na sovětskou stranu. Snažili jsme se využívat eurasijské noviny k šíření sovětské propagandy v emigraci.“

„Vyšetřovací orgány vám nevěří,“ řekl Kuzminov, „Jaký je váš vztah s dcerou?“

„Přátelský, soudružský...“

„Je vám známo, že se vaše dcera dopouštěla protisovětské činnosti?“

„O tom nic nevím.“

„V jaké protisovětské činnosti byla zapletená vaše žena?“

„V žádné, celý život psala básně a prózy. V některých svých dílech vyjadřovala nesovětské názory.“

„Není to vůbec tak, jak to líčíte. Víme, například, že vaše žena v Praze přispívala do novin a časopisů vydávaných esery. Copak to není pravda?“

„Ano, byla emigrantkou a přispívala do emigrantských novin. Ale nevykonávala protisovětskou činnost.“

„Nesmysl. Bílý emigranti publikovali ve svých novinách strategické pokyny pro boj proti SSSR. Co s nimi může mít společného osoba, která tyto postoje nesdílí?“

„Nepopírám fakt, že moje žena publikovala v tisku bílých emigrantů, ale politickou protisovětskou činnost nevykonávala.“

Pokus vtáhnout Cvetajevovou do případu nevyšel.

„Vyšetřovací orgány vám nevěří.“ Tím první výslech skončil.

Další den převezli Efrona do Lefortova; věznice, kam vyšetřovatelé posílali ty, které nemohli zlomit. Málokdo odtamtud vyvázl živý. Každý den ho vodí na výsledky (o tom je záznam ve vězeňské zprávě), ale protokoly chybí. To značí jediné, vyšetřovatelé si nemohou vymoci potřebná přiznání. A zdravotní stav jejich svěřence je žalostný.

Vedoucí lékařské jednotky ve věznici Lefortovo, vojenský lékař Jaškin zanechal tuto zprávu:

Zatčený Efron, 46 let, vysokého vzrůstu, souměrné tělesné konstituce... trpí častými záchvaty bolesti hrudníku, chronickou myokarditidou, těžkou neurastenií. Proto s ním mohou vyšetřovací orgány pracovat pouze za těchto podmínek: 1) ve dne na krátkou dobu, nejvýše 2–3 hodiny bez přestávky; 2) v klidném prostředí; 3) pokud je zajištěn každodenní dohled lékaře; 4) pouze pokud šetření probíhá ve větrané místnosti.

24. října přemístí Efrona na psychiatrické oddělení věznice v pevnosti Butyrka. A odtud, přímo z nemocničního lůžka je odvečen zpět na výslech ke Kuzminovi. Vyšetřovatel předkládá obvinění a dostává stejnou odpověď:

„Jsem nevinný. S žádnou zahraniční rozvědkou jsem nebyl ve spojení.“

„Lžete. Vyšetřovací orgány vám nevěří...“

Chladné a pochmurné podzimní večery se slily v jednu nekonečnou noc. Cvetajevová se synem zůstali bez prostředků, nevědí, jak a z čeho žít. Přes den sbírají klestí, aby si mohli zatopit, dřevo nemají. Marina v noci nemůže spát, poslouchá, třese se – už si pro ni jdou... co jen bude potom s Murem? Blíží se zima. Všechna jejich zavazadla z Paříže, ve kterých měli

teplé oblečení, zadrželi na celnici a nedaří se je dostat zpět. Jak bez teplého oblečení přežijí zimu? Kdo může pomoci?

V kufrech není jen oblečení, jsou tam její zápisníky, knihy, nedokončené práce: její vnitřní domov a poslední útočiště.

Tedy posílá svůj první dopis na Lubjanku:

Vyšetřovacímu oddělení NKVD

Když jsem se vracela do SSSR, poslala jsem svá zavazadla na dceřinu adresu, protože jsem nevěděla, kde budu v Moskvě bydlet.

Po příjezdu jsem po dobu dvou měsíců neměla cestovní pas, a tak mi nemohli vydat zavazadla, která dorazila na celnici začátkem srpna tohoto roku.

Podle pokynů celního úřadu jsem potřebovala plnou moc od své dcery Ariadny Sergejevny Efronové, aby mi mé věci mohly být vydány. Ale nemohla jsem ji získat, neboť mi chybělo potvrzení z hraničního přechodu, které jsem neměla; se synem jsme totiž pluli do Leningradu speciálním parníkem.

Podala jsem tedy žádost o vydání potřebného dokladu. Ve stejné době, na konci srpna, byla zatčena moje dcera a má zavazadla byla zřejmě zadržena na celnici.

Bydlím za městem, blíží se zima a já ani můj syn nemáme teplé oblečení, přikrývky ani boty a v této chvíli si nemůžeme koupit nové.

Pokud v tomto okamžiku není možné získat všechna má zavazadla, žádám tímto alespoň o povolení vzít si z nich nejnnutnější věci na zimu, bez kterých nevím, jak bychom se synem přežili.

Prosím, informujte mě o svém rozhodnutí v této věci.

Marina Cvetajevová

Stanice Bolševo, úsek Severní železniční dráhy, obec Novyj Byt,

dům číslo 4/33.

Marina Ivanovna Cvetajevová, 31. října 1939

Т. Шаурин

В Следственный отдел НКВД

При отъезде из заграничной в Союз я отправила свои багаж по адресу дочери, так как не могла тогда точно знать, где она будет возвращена в Москву.

По прибытии сюда я в течение двух месяцев еще не имела возможности и возможности не могла получить багажа, принадлежавшего в мое время с.т.

В соответствии с указанным таможенно я получила от моей дочери, Ариадны Сергеевны Эфрон, доверенность на представление моего багажа. Но получить его я тогда еще не могла из-за отсутствия у меня свидетельства с таможенного пункта, который у меня не имелось, так как в с.т. с июля 1934 г. стала обязательным пароходом во время плавания.

Было предложено соответствующим хованским о выдаче мне необходимых документов. В это же время, когда я была в Москве, была арестована моя дочь, и багаж остался неподвижным, задержанным на таможне.

Ввиду отсутствия свидетельства, как и у меня не было никакой возможности, я была и сейчас, и тогда, что невозможно представить такую задержку.

Хованская хованская, в случае если не будет

своего отъезда, был бы представителем багажа, о разрешении на получение моего багажа, так как не имела возможности и сейчас, и тогда, без которых я не могу, как и сейчас, представить

О Вашем решении по этому вопросу, о том, какую помощь вы можете оказать, буду благодарна.

Марина Цветаева

Со. Толстого Северный ф.т.

Поселок Ковельский

Дата 4/33

Марина Ивановна Цветаева

31 октября 1939 г.

Заявление М.И. Цветаевой в следственную часть НКВД

31 октября 1939 года

Písemné prohlášení Mariny Cvetajevojé vyšetřovacímu oddělení NKVD

31. října 1939

Když se dopis dostal k NKVD, byl předán zástupci náčelníka vyšetřovací jednotky, nadporučíkovi A. K. Škurinovi, stejnému muži, který měl na starosti vyšetřování Sergeje a Ariadny Efronových. Škurina nějaká cvetajeovská zavazadla nezajímala. Neustále probíhaly výslechy a pořád nebylo jasné, jestli bude Cvetajeovová potřebovat teplé oblečení, nebo jestli bude obývat celou vedle svého manžela a dcery. Vždyť Pavel Tolstoj dal záminku k zatčení nejen Ariadny a Sergeje, ale i Mariny. Zde je jeho vlastní svědectví:

Efronovou (Ariadnu – pozn. autora) jsem znal ještě před Paříží. Když jsem v roce 1933 odjížděl, byla ještě děvče, bylo jí něco mezi 16–17 lety, ale už tehdy spolu se svou matkou (manželkou Sergeje Efrona, dosti známou básničkou Marinou Cvetajeovovou) dávaly jasně najevo své protisovětské postoje. Marina je v současné době v Paříži, má vystěhovalecký pas a je zarytou, radikální monarchistkou. Bude to znít zvláště, ale ani Efronovi, s jeho trockistickým myšlením, ani Marině s její monarchistickou ideologií nevadí, že mají vzájemně se vylučující názory: báječně si rozumějí, protože oběma nakonec jde o tutéž věc: o návrat minulosti. Ale to mi v roce 1937 ještě nebylo zcela jasné, a tak když jsem se dozvěděl, že se Alja Efronová brzy vrátí do SSSR, byl jsem z toho poněkud zmaten, dobře jsem totiž znal názory Alji a Mariny, poněvadž jsem Efronovy často navštěvoval.

Pokud se nepletu, v listopadu nebo v prosinci minulého roku jsem se potkal s Aljou a ta se rozpovídala o tom, že se rozhádala s matkou a začala se více stýkat s přáteli svého otce, ale dodala, že zároveň nechce zanevřít na přátele své matky, zejména ne na slavného bělogvardějského spisovatele Ivana Bunina.

K (...) měla Marina Cvetajeovová odmítavý postoj (vyškrtnutá slova z této věty se nejspíš vztahovala k prosovětským názorům dotyčného, nebo k jeho spolupráci s NKVD. Pozn. autora). Jakožto básnička se těšila nemalé pozornosti. Víím také, že udržovala styky se spisovatelem Borisem Pasternakem a Michailem Bulgakovem. Poslednímu jmenovanému poslala jako dárek náustek ze slonoviny jako upomínku na „Dny Turbinových“.

Co se týče jejího politického přesvědčení, vzhledem k tomu, že přemýšlela jako umělec, a navíc ještě jako žena, bylo znát, že má v hlavě naprostý chaos. Vzpomínám si, jak v „Pravdě“ vyšly verše D. Bědného, který se vysmíval Cvetajeovové za její poemu o popravě Nikolaje II. Na druhou stranu, kromě Pasternaka a Bulgakova si dopisovala ještě s A. M. Gorkým, o kterém se vyjadřovala velmi dobře. Její postavení básničky, která žije jen pro poezii, jí znemožnilo publikovat v mnohých novinách vydávaných bílou emigrací a udržovat vztahy s

*celou řadou lidí z řad emigrantů. Také se, pokud vím, přátelila s bývalým členem eurasijců, literárním kritikem D. Svjatopolkem-Mirskim.*¹

Mezitím v Bolševu, zatímco Cvetajevová čeká odpověď na svůj dopis, věci nabírají spád. V den výročí rudé Říjnové revoluce znovu zastaví u brány černé auto. Jsou slyšet kroky, pak klepání na dveře, následuje prohlídka. Tentokrát odvádějí Nikolaje Andrejeviče Klepini-na. Téhož dne je v Moskvě zatčena jeho manželka Antonina Nikolajevna a její syn z prvního manželství Aleksej Sezeman.²

Marina to už neunes: spěšně sbalí to nejnmutnější, co je schopna pobrat a utíká se synem do Moskvy hledat někoho, kdo by ji poskytl útočiště. Pryč z toho prokletého místa!

Stanice Bolševo, obec Novyj byt – už ten název zněl jejím uším posměšně. Slovo *byt*³ bylo plné nenávisti a Bolševo bylo zase plné zarytých bolševiků, kteří pro ni ztělesňovali nepřátele ruského jazyka. Život básníka je jedna velká metafora. Na jaře se tam Cvetajevová vrátí pro zbytek věcí. Najde dům plný lidí, kteří tu bydlí bez povolení, věci jsou rozkradené a uprostřed místnosti stojí... rakev! V jejím pokoji! Oběsil se tu místní policejní náčelník. A tak se Marina znovu dává na útěk.

Zavazadla z Paříže se jí přece jen vrátí, ale až následující rok v létě.

---

1 Svjatopolk-Mirskij D. P. (1890–1939) – kritik a literární vědec. Po revoluci byl v emigraci. V r. 1932 se vrátil do Sovětského svazu. V roce 1937 byl zatčen, zemřel v pracovním táboře v Kolymě.

2 Sezeman A. V. (1916–1989) – překladatel. Odseděl si trest v pracovním táboře v Republice Komi na severovýchodě evropské části Ruska. Na jaře r. 1943 byl propuštěn, žil v Moskvě, pracoval ve francouzské redakci sovětského rozhlasu.

3 V překladu z ruštiny – každodenní/všední život (pozn. překl.)

2. Komentář k překladu

2. 1. Výchozí text

Knihu *Donos na Sokrata* jsem zvolila pro účely této práce, protože myslím, že je zajímavá pro české čtenáře. Záměrně jsem vybrala k překladu právě kapitolu pojednávající o osudu ruské básnířky Mariny Cvetajevové, která měla vazbu na české prostředí a blízké vztahy s českými spisovateli a umělci. Kniha obecně se zabývá historickými událostmi v Sovětském svazu a jejich dopadem na jednotlivce, což může zajímat čtenáře, kteří chtějí rozšířit své znalosti o této éře. Kniha také ukazuje, jakým způsobem mohou totalitní režimy zneužívat právní moc, což je téma, které je relevantní i v současné době.

2. 2. Autor

Vitalij Šentalinskij (1939–2018) byl ruský prozaik, básník a novinář. Novinářskou kariéru odstartoval jako redaktor v rádiu a televizi. Proslul také jako autor básní a próz a podílel se jako odborný poradce na tvorbě dokumentů z oblasti ruské literární historie.

V 80. letech, v době perestrojky, inicioval vytvoření komise, která se zabývala osudy perzekuovaných spisovatelů a jejich uměleckému odkazu. Za tímto účelem se mu podařilo prozkoumat materiály přímo z archivů Lubjanky (archiv sídla FSB i všech předcházejících útvarů tajných služeb na Lubjanském náměstí). Z archivních dokumentů čerpal při sepsání trilogie *Raby svobody* (1995), *Donos na Sokrata* (2000) a *Prestuplenije bez nakazanija* (2007).^{1 2}Důvodem pro jejich napsání bylo uchovat v paměti národa hrůzy stalinské doby a zamezit tomu, aby se historie opakovala.

Šentalinskij svůj záměr shrnuje v jednom rozhovoru metaforou světla a tmy – je nutné vrhnout světlo tam, kde vše pohlcuje tma. Podle jeho názoru jsou lidé v Rusku naváděni k slepé lásce k vlasti a před temnými etapami historie se snaží zavírat oči. Ovšem vědomá

---

1 *Regnum*, № ФС77-55029 [online] (1999–2023). Moskva: IA Regnum, 2018. Cit. 15. 3. 2023. <<https://regnum.ru/news/cultura/2455536.html>>.

2 *Svjato-Filaretovskij institut/Свято-Филаретовский институт № 3670* [online] (2009–2023). Moskva: Svjato-Filaretovskij institut. Cit. 14. 3. 2023. <<https://sfi.ru/sfi-today/article/skonchalsia-vitalii-shentalinskii.html>>.

znalost historické skutečnosti je jedinou možností, jak se může lidstvo z historie poučit a předejít dalším omylům.¹

2. 3. Pragmatická rovina překladu a jeho příjemce

Dílo *Donos na Sokrata* bylo v Ruské federaci poprvé publikováno v roce 2000. V této práci je však použito vydání z roku 2011, a to proto, že se jedná o vydání poslední ruky. Vydání poslední ruky se od prvního vydání liší; na několika místech autor doplnil věty i celé odstavce. Zpravidla tato přidaná sdělení nemají informativní charakter, ale mají spíše působit esteticky či vyvolávat emoce, jako například celý první odstavec na straně 439 v příloze, který v prvním vydání zcela chybí. Také věta (zmněná v kapitole 2. 4. 1. Autorský styl jako příklad autorovy snahy esteticky působit) se objevuje až v druhém vydání.

Potencionálním příjemcem knihy je široká ruská veřejnost, u které autor předpokládá základní znalost historie počátku 20. století a ruské literatury.

Překlad by mohl najít své čtenáře v zájemcích o ruskou historii a literaturu. Důvody, proč by si text mohl získat pozornost veřejnosti, jsou, myslím, dva. Zaprvé, jak už bylo zmíněno, Marina Cvětajevová prožila část života v Československu a její tvorba se skrze překlady dostala do českého povědomí. Za druhé bylo i Československo od padesátých let až do roku 1989 vystaveno snaze odstranit z kulturního prostředí nezávislou uměleckou tvorbu a politický režim používal k dosažení svého cíle obdobné represivní prostředky. Záměr autora, který spočíval v uchování povědomí o historické skutečnosti proto, aby se minulost neopakovala a zabránilo se tak případné manipulaci s historií, lze aplikovat i na české prostředí.

Za jedno z nejdůležitějších hledisek při překládání považuje teoretik českého překladu Jiří Levý hledisko funkční. Tedy jazykové prostředky užit v překladu nemusí být nutně stejné jako v originálu, ale musí plnit stejnou funkci.² Tato funkce je volena s ohledem na to, jakému kulturnímu prostředí je text určen. Při překládání takového textu je tak nutné zohlednit českého čtenáře, jehož historické povědomí je jiné, neboť pochází z jiného kulturního prostředí. Přestože originální text nevyžaduje odbornou znalost historie, je nutné při překládání některých reálií či referencí přidat vnitřní vysvětlivku, případně generalizovat s ohledem na kontext a význam konkrétních jazykových prostředků v textu. Jako poslední možnost, pokud nelze užít některé ze zmíněných „méně nápadných“ řešení, je pak poznámka

¹ *The New Times/Новое время*, № 31 [online] (2007–2023). Moskva: The New Times. Cit. 24. 5. 2022. Dostupné z: <<http://newtimes.ru/articles/detail/10410/>>.

² LEVÝ, Jiří (2012). *Umění překladu*. Čtvrté, upravené vydání. Praha: Apostrof, s. 28–29.

pod čarou, kterou jsem užila v překladu dvakrát (strany 16 a 28) a vždy je uvádím jako poznámky překladatele.

Poznámka na straně 16 vysvětluje historickou realii, zatímco poznámka na straně 28 slouží jako vysvětlení názvu obce, jehož význam v originále koreluje s dějem. V prvním případě jsem cítila potřebu objasnit čtenáři pojem *Bílá emigrace*, jehož význam, jak se domnívám, není v českém prostředí příliš znám. V druhém případě jsem se rozhodla nepřekládat název obce, jelikož v celém překladu místní názvy nepřekládám. Přeložit název obce v tomto jediném případě by působilo nekonzistentně. Zároveň by to mohlo být zavádějící vzhledem k tomu, že se jedná o skutečné místo, kde Marina Cvetajevová se svou rodinou přebývala. Cítila jsem však potřebu vysvětlit čtenáři význam tohoto slova, jelikož ho autor považuje za příznačné v souvislosti s Marinou Cvetajevovou a jejím životním postojem.

2. 4. Analýza textu originálu

Výchozí kapitola použitá v této práci pochází z dokumentárně-historické knihy, která je strukturovaná (členěná do kapitol a podkapitol). Text mísí hlavně prvky publicistického a populárně-naučného funkčního stylu.

Styl populárně-naučný je jedním z druhů odborného funkčního stylu, s nímž ho pojí snaha podávat přesné a úplné informace. Na rozdíl od stylu čistě odborného jsou texty psané populárně-naučným funkčním stylem určeny pro širší okruh čtenářů, nikoli pouze pro odborníky na danou oblast. Texty psané v populárně-naučném stylu obsahují méně odborných termínů a mají často jednodušší a logičtější větnou skladbu. Náš text tyto podmínky splňuje. Jeho odbornost se projevuje předkládáním samotných faktů – fotografiemi výpovědí a dopisů, citacemi z výslechů apod. Co se týče termínů, vyskytují se zde hlavně názvy institucí a funkcí vládního aparátu (*НКВД; чекист*) a názvy označující hnutí či politickou příslušnost (*белогвардеец*), takové termíny jsou ovšem srozumitelné pro většinu neodborníků.

Publicistický styl se projevuje ve snaze textu působit na čtenáře. Text nepředkládá věcně fakta, ale komentuje je se snahou zasáhnout emoce čtenáře. Používána jsou slova z rozmanitých vrstev slovní zásoby, slovo knižní (*чистосердечно*), slova, která se běžně vyskytují v textech publicistického stylu (*разведывательная работа; руководство; давление следствия; компрометирующие сведения...*), velmi často slova expresivní, popřípadě kontextově expresivní (*тащить, измученная*). Poměrně časté jsou frazémy (*взять в оборот*) a nejrůznější metafory (*лебедь из белой стаи; петлю на этот дом накинули давно и вот начали стягивать*).¹

¹ ČECHOVÁ, Marie a kol (2008). *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 208–225 a 244–275.

Ze slohových postupů se nejvýrazněji uplatňuje postup vyprávěcí. Výstavba textu je chronologická, s občasným užitím prolepse (např: *He могла и подумать, что прощается навсегда.*) Historické události jsou odvyprávěny jako do jisté míry subjektivizovaný příběh, který směřuje od zápletky k vyvrcholení a rozuzlení.

Kromě citací dokumentů nalezených v archivu Lubjanky používá autor i citace z deníků Mariny Cvetajevové.

2. 4. 1. Autorský styl

Jednou z osobitostí originálního textu je to, že má více autorských subjektů/vypravěčů. Samotný subjekt autora celý text formuje, rozhoduje, kdy dát prostor ostatním subjektům textu vystoupit a promluvit. Kromě něj jsou v textu vlastní výpovědi Ariadny a úryvky z deníků Mariny Cvetajevové. Tedy další dva subjekty textu, každý s jedinečným autorským stylem. Autorský styl je při překládání nutné zachovat, a tuto skutečnost zohlednit.^{1 2} Deníky Mariny Cvetajevové dosud nebyly přeloženy do češtiny, proto jsem citace použité ve výchozím textu překládala sama (viz. 2. 5. 5. Překlady citací z díla M. Cvetajevové).

Při popisu jednotlivých subjektů v textu vycházím zejména ze studie Aleny Macurové *Subjekty a text*.³ Ta se věnuje pouze subjektům v uměleckých textech, rozhodla jsem se proto její východiska uplatnit na citace z díla Mariny Cvetajevové. Jejich vypravěčku tak považuji za subjekt uvnitř textu, který odděluji od fyzické osoby autorky. Svět, který tato vypravěčka vytváří je tedy čistě fikční. Subjekt autora (nebo hlavního vypravěče) je možné také považovat za vnitrotextový subjekt/vypravěče, neboť popisovaná historická skutečnost je značně stylizovaná, nicméně označením autora za vypravěče se celý text posune na rovinu fikce a jeho dokumentární hodnotu je tím zpochybněna. Volím tedy označení autor ve smyslu fyzická osoba (Vitalij Šentalinskij) a stejně přistupuji i k výpovědi Ariadny Efron – přestože jde o stylizované vyprávění, má platnost historického pramenu.

Styl autora, jak už bylo zmíněno, kombinuje prvky populárně-naučného a publicistického stylu. Velmi často používá polopřímou řeč, v níž se objevují i prvky

---

1 POPOVIČ, Anton (1975). Preklad a štýl. In *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 2., preprac. vyd. Bratislava: Tatran, s. 102–108.

2 LEVÝ, Jíří (2012). Styl umělecký a styl „překladatelský“. In *Umění překlada*. Praha: Apostrof, s. 137–152.

3 MACUROVÁ, Alena (1993). Subjekty a text. In HODROVÁ, Daniela. *Proměny subjektu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu Akademie věd ČAV, s. 31–37.

prostředlovacího funkčního stylu a hovorového jazyka. V následujících ukázkách je polopřímá řeč vyznačena tučně:

...несколько раз порывался начать с ней какой-то серьезный разговор – как она поняла, об уходе из семьи, разводе с матерью, что ей было совершенно непонятно: ведь отец с матерью всегда жили в согласии и дружбе и очень любили друг друга. (s. 446)

*...několikrát se pokusí vážně s dcerou promluvit. Snaží se jí vysvětlit, proč chtěl opustit rodinu a rozejít se s matkou. To bylo něco, co Ariadna nemohla pochopit – **vždyť otec s matkou měli harmonický vztah a tolik se milovali.***

Шпионаж же ее отца, конечно, налицо – но какой! – в пользу Советского Союза! (s. 450)

*Doznala, že její otec byl špion: **přece ale sovětský, pracoval pro svoji vlast!***

Autor používá polopřímou řeč jako prostředek, kterým prohlubuje napětí a vyvolává ve čtenáři hlubší zájem. Polopřímá řeč působí jako myšlenky či slova, které náleží danému subjektu v textu, čtenář má tak pocit, že se dozvídá, co subjekt prožívá, a tedy poznává situaci z pohledu subjektu. Právě nahlížení na situaci jakoby očima jednoho z proživatelů je typickým prostředkem uměleckého funkčního stylu. Následující úryvek ukazuje na snahu výrazově se odlišit, být originální či esteticky působit na čtenáře. Jako výrazný příklad lze uvést genitiv *с дерев* utvořený od archaického plurálu *дерева*, nikoli od běžného slova *деревья*.

*Осень. Там наступила осень. Отсверкало бабье лето. Позолотели, потускнели и осыпались листья **с дерев**, с хмурого неба зачастил холодный, беспросветный дождь.* (s. 458)

Zajímavý je také vztah autora k subjektům vystupujícím v textu – Ariadnu Efron a Marinu Cvetajevovou nazývá téměř výhradně křestními jmény, nikdy pouze příjmením, naopak když se zmiňuje o Sergeji Efronovi, nežádka kdy užije pouze příjmení *Efron*, velmi ojedinele pouze *Sergej*. Tím implicitně vyjadřuje jistou náklonnost ženským subjektům a jistý odstup Sergeji Efronovi.

Ariadna výpověď vykazuje prvky prostěsdělovacího funkčního stylu. Uplatňuje vyprávěcí postup, což se projevuje použitím mnoha sloves. Ariadna vypráví prostě, chronologicky svůj příběh, často užívá nepřímou a přímou řeč. Velkou část její výpovědi tvoří právě dialogy.

Příklad nepřímé i přímé řeči:

Тогда папа сказал: «Ты еще маленькая, ты ничего не знаешь и не понимаешь. Не дай тебе Бог испытать когда-нибудь столько горя, как мне». Я ему на это сказала, что горя, конечно, было немало, но что, наверное, потом будет легче и все тяжелое пройдет. (s. 445)

Техды ми táта повěдěl: „Јси жеště malá, nemáš tušení, jak se věci mají. Nedej bože, abys zažila utrpení, kterým jsem si musel projít.“ Na to jsem mu řekla, že jsme se natrápili všichni dost, ale to přejde, všechno špatné překonáme.

Ariadna také občas používá dlouhá souvětí, která budí dojem proudu řeči. V překladu jsem je někdy rozdělovala na kratší úseky:

Потом сказал мне, что я должна учиться и работать, стараться пробить себе дорогу в жизнь, стать настоящим человеком, что я слишком пассивна и недостаточно думаю о своем будущем, о своей жизни. (s. 445)

Potom mi ještě řekl, že se musím učit a musím pracovat, probít si cestu životem, stát se dobrým a slušným člověkem. Vyčetl mi, že jsem pasivní a nemyslím na budoucnost, na svoje živobytí.

V její výpovědi se také objeví věta:

...заставляли сказать об отце один день что он был дворянином, другой день евреем, третий капиталистом и пр. (s. 457)

...vyšetřovatelé mě nutili (mimo jiná lživá a nesmyslná doznání) jeden den říct, že otec byl šlechtic, druhý den, že byl Žid a třetí den, že byl kapitalista apod.

Slovo *Žid* píše s velkým počátečním písmenem, neboť Sergej Efron byl skutečně židovského původu^{1 2}, o čemž také text pojednává (nejde tolik o jeho náboženské vyznání, jako spíše o etnickou příslušnost).

Styl vypravěče v citacích z díla Mariny Cvetajevové se vyznačuje tendencí k jazykové kondenzaci – působí jako útržkovité sledy myšlenek zachycené na papíře. Neúplnost větných celků a mnohoznačnost slov podněcuje představivost, budí dojem rychle napsaných, utajených zpráv, které psal člověk v zoufalé, emočně vypjaté situaci. Právě takové pocity – stísněnosti a beznaděje – text vyvolává, ačkoli smysl slovních spojení není vždy jasný (např.: *постепенное щемление сердца; обертон – унтертон всего – жут*). Zohledněna je také estetická stránka, která se projevuje v použití neobvyklých slov i novotvarů (viz překlady citací z díla M. Cvetajevové).

Text obsahuje i dopis Cvetajevové adresovaný NKVD, který je však psán ve zcela jiném duchu. Jde o formální žádost, která se vyznačuje stručností, zdvořilostí a odstupem daným tím, že adresátem je oficiální instituce – vyšetřovací oddělení NKVD.

2. 5. Překladatelské problémy

2. 5. 1. Název

Teoretik českého překladu Jiří Levý ve své knize *Umění překladu* rozlišuje dva typy knižních titulů: 1. *Název popisný*, který má čistě sdělovací funkci a 2. *Název symbolizující*, který udává téma, problematiku nebo atmosféru díla zkratkou, typizujícím symbolem.³ Ve výchozím textu této práce se objevují oba typy, název celé podkapitoly *Марина, Ариадна, Сергеи* je typickým názvem popisným, který pojmenovává hlavní osoby vystupující v textu. Přeložit takový titul proto není složité, pouze jsem transkribovala jména: *Marina, Ariadna, Sergej*.

Podkapitola *Муха в паятине* je naopak názvem symbolizujícím – odkazuje ke sloům Sergeje Efrona, který, podle Ariadniny výpovědi, použil právě tuto metaforu, aby popsal bezvýchodnost své životní situace. Zároveň jde o metaforu, která reprezentuje téma dané

1 *Jewish.ru*, [online] (2000–2023). Moskva: Golovo Media, 2018. Cit. 22. 3. 2023. <<https://jewish.ru/ru/people/society/185876/>>.

2 KUDROVOVÁ, Irma. *Pád do propasti: poslední léta Mariny Cvetajevové*. Praha: Pulchra, 2013, s. 62.

3 LEVÝ, Jiří (2012). *Umění překladu*. Čtvrté, upravené vydání. Praha: Apostrof, s. 140.

podkapitoly. Metaforu lze přeložit doslovně – *Moucha v pavoučí síti*. Volila jsem tuto variantu před variantou *Moucha v pavučině*, neboť slovo *sít* více evokuje významy metafory: bezvýhodnost situace, do které je aktér (popřípadě aktéři, neboť metafora se dá vztáhnout k více lidem) zapleten/i.

2. 5. 2. Reálie

Akademický slovník cizích slov definuje reálie jako: „*věcné poznatky, informace charakteristické pro obraz určité doby (...) zvláště poznatky o životě a kultuře určitého národa.*“¹ Z této definice jsem vycházela.

Anton Popovič, teoretik slovenského překladu, popisuje reálie jako „*bezekvivalentné lexikální jednotky*“, při překladu tak nutně dochází k naturalizaci nebo naopak exotizaci cílového textu.² U každé reálie jsem se snažila volit postup, který by nejlépe zachoval ideový obsah originálu a zároveň podával cílovému čtenáři klíč k jeho pochopení.

Pro většinu názvů jsem volila přepis do české transkripce. Transliterace je použita pouze v bibliografii, tam odpovídá normě ČSN 01 0185. Přestože v současnosti je platnou normou ISO 9, rozhodla jsem se použít pro větší přehlednost starší normu ČSN 01 0185, jakou používají i české knihovny.

2. 5. 2. 1. Názvy časopisů

V textu se vyskytuje mnoho názvů zaniklých periodik, které se tiskly ve 20. a 30. letech. Snažila jsem se název vložit do překladu v jeho původní podobě, pokud byla napsaná latinkou, což se týkalo francouzských časopisů. Název jsem transkribovala v případě, že šlo o ruský časopis, nebo časopis, který vycházel pod názvem v azbuce. Vyskytly se ovšem sporné případy.

Časopis *Ревю де Москы* je přepisem původního francouzského názvu do cyrilice, zde jsem dala přednost původnímu názvu: *Revue de Moscou*, pod kterým časopis skutečně vycházel, před transkribovanou podobou. Zvažovala jsem, jestli nepřidat poznámku na konec

---

¹ PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol. (2001). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, ÚJČ, str. 649.

² POPOVIČ, Anton (1983). *Originál – preklad: interpretačná terminológia* Bratislava: Tatran, s. 195.

stránky o tom, že časopis byl psán francouzsky a pojednával o Sovětském svazu. Nakonec jsem se rozhodla poznámku nevkládat, neboť myslím, že k pochopení textu to není nezbytné.

Časopis *Евразия* jsem přepsala do transkripce (*Jevrazija*), přestože je z toho méně zřejmé, že se jednalo o týdeník eurasijský a eurasijské hnutí je později v textu zmiňované. Časopis sice vycházel v Paříži, ale byl tištěn v ruštině pod tímto ruským názvem, proto jsem volila transkripci a připsala jsem vnitřní vysvětlivku *prosovětský týdeník* (s. 13). Uvědomuji si, že adjektivum *prosovětský* celou problematiku eurasijského hnutí banalizuje, ale umožní čtenáři alespoň v obrysech pochopit vylíčenou situaci.

Časopis *Франция – СССР* jsem se rozhodla transkribovat (Francija – SSSR), přestože časopis vycházel ve Francii pod názvem France – URSS. Z této podoby by ale nemuselo být každému čtenáři jasné, že jde o Sovětský svaz, a bylo by nutné název, který není pro samotný význam sdělení důležitý (snad jen jako věcná informace, že šlo právě o Francii a Sovětský svaz), vysvětlit v poznámce pod čarou. V tomto případě by samozřejmě také šlo název přeložit (Francie – SSSR), ovšem snažila jsem se zachovat alespoň do jisté míry jednotný postup, proto transkripce názvu přeloženého do ruštiny se zdála jako nejlepší možné řešení.

2. 5. 2. 2. Místní názvy

Místní názvy jsem v zásadě transkribovala, případně použila jejich český ekvivalent (např. *Moskva, Paříž*). V případě obce *Новый быт* jsem musela doplnit text vysvětlivkou pod čarou (viz 2. 3. Pragmatická rovina překladu a jeho příjemce)

2. 5. 2. 3. Historické reálie

Do této podkapitoly řadím jazykové jevy, které označují instituci, funkci či předmět úzce spojený se sovětským politickým zřízením, tedy jde prvky, které utvářejí obraz určitého úseku dějin, v jehož průběhu byly obvykle vytvořeny a běžně používány.

V překladu se objevuje název funkce *lidový komisař vnitra*, v originálu je pouze *нарком*, tedy zkratka pro *народный комиссар*. V překladu jsem volila plný název, neboť zkratka v češtině nemá ekvivalent, a navíc plný název je srozumitelnější pro čtenáře.

Více než jednou se v textu objevuje název instituce *Союз возвращения на родину*. Protože se mi nepodařilo dohledat ustálený český překlad, přeložila jsem název sama jako *Svaz pro návrat do vlasti*.

Na několika místech v textu se vyskytují prvky slangu, všechny tyto výrazy jsou spojeny s policejním aparátem Sovětského svazu.

V prvním případě jde o slovo *эмка* (s. 441) – zlidovělé označení pro policejní vozy GAZ M1, ve kterých jezdili agenti NKVD. V češtině výraz *Emka* existuje, ale není zdaleka tak rozšířený a známý. Nezdálo se mi proto vhodné tento výraz použít. Existuje také výraz *anton* – české slangové označení pro policejní vůz. Tento výraz má však jiné konotace než *эмка*, vztahuje se k jiné době, okolnostem i prostředí (krom toho, že označuje jiný typ vozu), taková substituce se proto také nehodila. Nezbylo mi tedy než generalizovat a použít označení *policejní vůz*, které logicky nedávám do uvozovek.

Na straně 442 ve výchozím textu se objevují dvě reálie *конвейер* a *дамские вопросы*. Obě reálie spadají do profesní mluvy příslušníků NKVD, jde o výrazy, které používali pravděpodobně mezi svými kolegy, a když mluvili s vyšetřovanými. Význam takových slov se váže k prostředkům používaným výhradně příslušníky tajné policie v Sovětském svazu, proto také nemají ekvivalent v českém jazyce.

Допросы велись круглосуточно, конвейером, спать не давали, держали в карцере босиком, раздетую, избивали резиновыми «дамскими вопросниками», угрожали расстрелом и т.д. (s. 442)

Вýсле́хы проби́халы неп́рерзито́, вы́шетривате́ле се при́ них ст́ридали́, не́нечали́ ме́ выспа́т, др́жели́ ме́ в це́ле без бо́т а свле́чену, били́ ме́ гу́мовы́ми обу́шкы, кте́ры́м р́икали́ посме́шнэ́ „да́мскэ́“, вы́хрозо́вали, же́ ме́ заст́рели́ атд.

Конвейер je označení pro výslechovou metodu používanou příslušníky NKVD. Metoda spočívala v tom, že se vyšetřovatelé střídali u výslechu, vyšetřovaný tak byl vyslýchán nepřetržitě třeba i několik dní. Tento výraz nemá v češtině ekvivalent, ve větě mu však předchází slovo *круглосуточно*, z čehož je patrné, že výslechy probíhaly nepřetržitě 24 hodin denně. Samotný výraz *конвейер* tak nahrazuji pouze sdělením: *вы́шетривате́ле се при́ них ст́ридали́*, což objasňuje průběh metody.

Slovní spojení *дамские вопросы* už ale vynechat nelze, navíc ze sdělení není jasné, o jaký prostředek se jedná a proč byl nazýván „dámským“. Místo výrazu *вопроснику* jsem explicitovala sdělení a použila slovo *обушкы*. Dalším zlogičtěním je i dodatek, že šlo o posměšné označení, což naznačují v originále uvozovky, i samotné adjektivum *дамские* v kontextu policejní mluvy.

2. 5. 3. Syntaktická rovina

Ve větné skladbě se projevuje snaha dynamizovat text, zvyšovat napětí; k dosažení většího emocionálního působení na čtenáře jsou užity prvky typické pro prostěsdělovací funkční styl: použití krátkých vět, nevětných výpovědí a elipsy. Zvláštním a velice častým jevem, který také dynamizuje text, je použití polopřímé řeči, jak už bylo zmíněno (kapitola 2. 4. 1. Autorský styl).

2. 5. 3. 1. Krátké věty a nevětné výpovědi

V české gramatice se obvykle syntaktická jednotka neobsahující slovesný tvar určuje jako nevětná výpověď¹. To samé platí pro ruštinu, jde o prostředek objevující se nejčastěji v mluvené řeči.² Autor však používá nevětnou výpověď a krátké věty k dosažení větší expresivity. Jelikož kopírování takového postupu v češtině se projevilo jako nepřirozené, nevětnou výpověď jsem vynechala.

Осень. Там наступила осень. Отсверкало бабье лето. Позолотели, потускнели и осыпались листья с дерев, с хмурого неба зачастил холодный, беспросветный дождь.
(s. 458)

Přišel podzim. Zář babího léta se vytratila. Listy stromů zezlály, zbledly a nakonec opadaly. Z temné oblohy se spustil prudký, ledový déšť.

V úryvku se autor snaží propojit fakta se smyslovým prožitkem, náladou, vystihnout atmosféru. Popisuje sice počasí, ale to samotné má vyjádřit zvyšující se napětí a zoufalost situace. To jsem se snažila v překladu zachovat, ačkoli úsek bez slovesa (v kontextu jde o odpověď na otázku) jsem vynechala.

---

¹ KARLÍK, Petr (1998). Věta. In: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, s. 15–56.

² BARNETOVÁ, Vilma, Helena BĚLIČOVÁ, Oldřich LEŠKA, Zdena SKOUMALOVÁ a Vlasta STRAKOVÁ (1979). *Russkaja grammatika*. Praha: Academia, s. 101.

2. 5. 3. 2. Elipsa

Ve většině případů, kde se vyskytuje elipsa slovesa, v překladu sloveso nevynechávám, neboť nejde o snahu o napodobení hovorového jazyka, ale o běžný jev v ruštině. Například:

Долгие проводы – лишние слезы. (s. 441)

Z dlouhého loučení jsou zbytečné slzy.“

Ale v textu se vykytují i případy, kdy elipsa slovesných tvarů slouží jako ozvláštňení textu, vypravěč ji používá jako umělecký prostředek k dosažení větší exprese:

Вежливые истуканы в форме, ордер с подписью Берии, кавардак обыска, какие-то формальные подписи, вещи первой необходимости в рюкзачок. (s. 458)

*Dovnitř **vchází** zdvořilé, uniformované sochy, **v rukách** příkaz k zatčení podepsaný Berijou. **Nastává** zmatek a hledání, to či ono **se musí podepsat**, nejnmutnější věci **sbalit** do batůžku.*

V prvním souvětí v překladu je elipsa zachována pouze částečně, dochází tím k explicitaci. V dalších větách jsem elipsu nahradila podmětnými větami, ale takovými, v nichž jsou skutečné subjekty vytěsněny z pozice podnětu a do této pozice se dostávají neživé předměty. Tím jsem se snažila anonymizovat původce dějů a alespoň částečně zachovat dojem uspěchanosti, napětí a strachu, o který, jak se domnívám, autorovi šlo.

Jsou i místa, kde podařilo elipsu v překladu plně zachovat, aniž by překlad působil nepřirozeně:

Обычна процедура на Лубянке – фотографирование, отпечатки пальцев, заполнение анкеты: (s. 459)

Rutinní procedura na Lubyance – fotografování, snímání otisků, vyplňování formulářů:

2. 5. 3. 3. Obmykání

V textu se najdou i příklady obmykání, které je typické pro ruštinu, ale v češtině se nepoužívá. Je nutné proto uspořádat smyslové celky do podoby typické pro češtinu.

Сразу после приезда отправились в Болшево, на дачу НКВД, которая была выделена под жилье переправленным из Парижа после провала агентам... (s. 440)

Нмед по přijezdu byla celá rodina převezena z Moskvy do domu patřícímu NKVD v Bolševu. Tam umísťovali agenty, jejichž totožnost byla odhalena...

Сломленная пытками девушка больше не сопротивлялась подписывала все, что от нее требовали. (s. 452)

Dívka, zlomená tělesnými tresty, už se nebránila, podepsala všechno, co podepsat potřebovali.

2. 5. 3. 4. Kondenzace

Ruština má větší možnosti v oblasti jazykové ekonomie, může řadu věcí vyjádřit jednou větou – například za pomoci přívlastku odděleného od věty čárkou. V češtině je nutné použít vedlejší větu:

Работа была трудная, совсем не по специальности... (s. 447)

Byla to dřina, chyběly mi znalosti v oboru...

Na jiném místě by jazykově úsporné vyjádření v češtině působilo vytržené z kontextu. Čeština více tíhne k používání konektorů. Jako příklad mohu uvést jednu z poznámek pod čarou:

*Берия Л. П. (1899–1953) в 1938–1945 годах нарком внутренних дел СССР, в марте-июне 195-го – министр внутренних дел. **Расстрелян.** (s. 442)*

*Berija L. P. (1899–1953) v letech 1938–1945 v čele NKVD, od března do června roku 1953 byl ministrem vnitra. **Nedlouho poté byl popraven.***

2. 5. 4. Lexikální rovina

Po stránce lexikální je text velmi bohatý, obsahuje slova z různých vrstev slovní zásoby (viz 2. 4. Analýza textu originálu). Autor také používá obrazná slovní spojení a různé frazémy.

2. 5. 4. 1. Frazologie

Za frazém považuji ustálené slovní spojení s obrazným významem. Frazémy se vyznačují neměnným pořádkem slov a anomálií (často jeden prvek frazému se vyskytuje pouze v daném slovním spojení, jindy je kombinace daných slov, nebo jejich slovních tvarů neobvyklá). Vycházím tak z Čermákova pojetí.¹

Na straně 440 se vyskytuje zkrácený frazém (*как*) *обухом* (*по голове*), který má vyjádřit, že se nějaká situace odehrála velmi neočekávaně.² Tento frazém odpovídá českému frazému: *jako blesk z čistého nebe*, který jsem se rozhodla použít:

И первая весть на родной земле – обухом: сестра Анастасия в концлагере. (s. 440)

První zpráva, kterou si Marina vyslechne v rodné zemi, ji uhodí jako blesk z čistého nebe – sestra Anastasie je v pracovním táboře!

Ve výchozím textu na straně 442 se objevuje frazém *взять в оборот*, což znamená *rozhodně a důrazně prosazovat svou vůli*, ale i *někomu vynadat, vyčínit*.

Неделю ее не трогали, а потом взяли в оборот. (s. 442)

---

1 ČERMÁK, František (1985). Frazologie a idiomatika. In FILIPEC, Josef a kol. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, s. 166–237.

2 *Frazologičeskij slovar' russkogo literaturnogo jazyka* [online] (2000–2023). Akademik. Cit. 27. 2. 2022. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_synonims/58598/%D0%BA%D0%B0%D0%BA>.

V češtině existuje několik frazémů s podobným významem: *vzít na paškál*, *posvítit si na někoho* atd. V daném kontextu ale nelze použít žádný z nich, všechny české frazémy se používají v situacích daleko méně závažných, než je situace popsaná v textu a význam celého sdělení by zlehčovaly. Popisována je chvíle, kdy Ariadnu vyslychalo NKVD a kvůli neúspěchu (Ariadna se nepřiznala) se vyšetřovatelé rozhodnou přistoupit k tvrdším opatřením – výhrůžkám, psychickému a fyzickému týrání.

Po zvážení výše zmíněného jsem zvolila výraz *pustit se (do někoho)*, který nepovažuji za ideální, alespoň však zachovává implicitnost sdělení, tedy co konkrétně vyšetřovatelé prováděli, zůstává v té chvíli na fantazii čtenáře. I ve výchozím textu je sdělení nedořečené, překlad tedy kopíruje originál. Znění překladu je následující:

Týden ji nechali být a pak se do ní pustili.

Ariadna ve svých výpovědích použije frazém:

*...материальное положение наше хотя и тяжелое, но не до такой степени, чтоб **приходить** из-за него в отчаяние.* (s. 445)

V tomto případě jsem frazém nezachovala v překladu, ale ve stejné větě jsem použila ustálené slovní spojení *nemít peněz nazbyt*. Alespoň tak kompenzuji frazém na jiném místě.

*...a přestože nemáme **peněz nazbyt**, naše situace není zoufalá ani beznadějná.*

V některých případech jsem musela frazém vypustit, neboť jsem nenalezla vhodný odpovídající frazém v češtině.

Как в воду глядел редактор, напутствуя неопытную сотрудницу! (s. 453)

*Jako kdyby redaktor své důvěřivé zaměstnankyni **předpověděl budoucnost**, když se s ní loučil.*

2. 5. 4. 2. Lexikum policejního prostředí

Neboť se celý text týká vyšetřovacího procesu, vyskytuje se zde mnoho výrazů souvisejících s policejní profesní mluvou. Několik zajímavých příkladů jsem uvedla v kapitole 2. 5. 2. 3. Historické reálie. Zde tedy uvedu tři běžnější výrazy, které se v textu několikrát opakovaly a pro které jsem hledala vhodný ekvivalent v české policejní mluvě.

Výraz *дело* v příslušném kontextu překládám jako *spis* či *složka*, *Документы следствия* obvykle překládám jako *protokol/y* či *protokol/y z výsledku*.

Ve výchozím textu je mnohokrát užito substantivum *расстрел* nebo sloveso *расстрелять*, obvykle ve významu *poprava/popравit zastřelením*. České výrazy zastřelení/zastřelit, mají trochu jiné konotace. Například pokud o někom napíšeme, že byl zastřelen, čtenáři to budou číst nejspíše tak, že daná osoba byla zavražděna. Proto jsem ve většině případů volila spíše výrazy *poprava/popравit*, jen výjimečně na základě kontextu *zastřelení/zastřelit*.

2. 5. 4. 3. Metafora

Jednou z nejobtížnějších pasáží pro překlad jsou poslední dvě věty druhého odstavce na straně 439 (tedy na první straně výchozího textu), které se rýmují. Jejich obsah je obrazný do té míry, že nelze s jistotou odhadnout skutečný smysl sdělení. Na prvním místě při překladu bylo však zachování rýmu. Nakonec jsem zvolila toto řešení:

Губили красоту – себя губили. А поэты все равно отвечали своим эхом, в рифму – «любили». (s. 439)

Hubili jste krásu, a tím jste hubili sebe. Avšak básníci odpovídají jednohlasně v ozvěně rýmem: „přesto ale je nebe.“

Na straně 440 je použita metonymie, kterou jsem pro zachování srozumitelnosti nahradila obyčejným slovním spojením, které ji vysvětluje:

Маринин Сережа Эфрон, лебедь из белой стаи, советский шпион! (s. 440)

Bylo těžké uvěřit, že zradil. Marinin Serjoža, důstojník Bílé armády – sovětský špion!

Označení *подручный* má význam „*Постоянно нужный, находящийся всегда под руками*“¹. Výraz tedy překládám českým frazémem *pravá ruka*, který význam zachovává:

27 сентября разъяренный Кузьминов и его подручный, младший лейтенант А. И. Иванов, тащат Ариадну на решающий допрос. (s. 451)

27. září rozzuřený Kuzminov a jeho pravá ruka, poručík Ivanov, vlečou Ariadnu na poslední výslech.

2. 5. 5. Překlady citací z díla M. Cvetajevové

V textu se vyskytují citace z díla Mariny Cvetajevové. Ve vybrané části jde o prozaické úryvky, které pocházejí ze spisovatelčinych zápisníků či deníků, ovšem žádná citace neobsahuje přesný bibliografický údaj. Citace na stranách 440–441 pochází dle slov autora z deníku:

«...Неуют. За керосином. С. покупает яблоки. Постепенное щемление сердца... Живу без бумаг, никому не показываясь... Мое одиночество. Посуда, вода и слезы. Обертон – унтертон всего – жуть... Болезнь С. Страх его сердечного страха. Обрывки эго жизни без меня – не успеваю слушать: полны руки дела, слушаю на пружине. Погреб: 100 раз в день. Когда писать?... Безумная жара, которой не замечаю: ручьи пота и слез в посудный таз. Не за кого держаться. Начинаю понимать, что С. бессилен, во всем...» (s. 440–441)

Dohledala jsem, že úryvek pochází ze zápisu v denících z roku 1940. V souborném vydání díla Cvetajevové v ruštině vyšla její deníková próza s tímto úryvkem ve 4. dílu.² Deníky Mariny Cvetajevové nebyly dosud přeloženy do češtiny, musela jsem proto vytvořit vlastní překlad. Úryvky jsou útržkovité a jejich význam zastřený (i po přečtení celých deníků).

¹ *Фразеологический словарь русского литературного языка* [online] (2000–2023). Akademik. Cit. 22. 3. 2023. <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/948482>>.

² CVETAJEVA, Marina (1997). Iz zapisnyh knižek i tetradej. In *Tom 4. Kniga 2. Dnevnikovaja proza (Sobranije sočinenij v semi tomach)*. Moskva: Terra, Knižnaja lavka. Dostupné z: <<https://traumlibrary.ru/book/cvetaeva-ss07-042/cvetaeva-ss07-042.html#s002>>

„...Neútulno. Pro petrolej. S. koupil jablka. **Postupující sevřenost srdce**...“

„Žiju bez papíru, skrytá přede všemi...“

„Má samota. Nádobí, voda a slzy. Společný jmenovatel všeho je šerednost.“

„Nemoc S. Strach, že bude mít srdeční záchvat. Úryvky z jeho života beze mě, nestihám poslouchat: plno práce, napjatost struny. Sklep: stokrát za den. Kdy mám psát?“

„Sálající horko, které nevnímám. Proudý potu a slz v umyvadle. Není se koho držet. Začínám chápat, že S. je bezmocný, ve všem...“

Netypické sloveso *цемление* (věta: *Постепенное цемление сердца*) jsem probírala s vyučující Ústavu translologie a rodilou mluvčí ruštiny Marii Molchan, která vyjádřila domněnku, že celá věta odkazuje k srdeční nemoci, kterou trpěl Sergej Efron. Předchozí věta totiž zmiňuje jablka, která byla doporučována kardiakům lékaři. Věta by tedy mohla vyjadřovat strach básnířky o zdraví svého manžela stejně jako emocionální vypětí (srdce symbolizuje centrum emocí). Sloveso *цемление* nejspíše pochází ze slova *уцемление*, mimo jiné významy tohoto slova jde také o medicínský termín pro jev zvaný *uskřínutí* nebo *inkarcerace* (z lat. *incarceratio* – doslova *uvěznění*). Inkarcerace je zaškrcení cév vyživujících určitý orgán.^{1 2} Odstraněním předpony se možná snažila autorka naznačit, že jde o postupný proces, každopádně tím vytvořila novotvar. Ruské slovo tak obsahuje jednak význam medicínský a terminologický, ale také běžnější význam slova *уцемление* – *стеснение*. V překladu jsem se snažila co nejvíce zachovat oba možné významy; volila jsem proto slovo *sevřenost*. Překlad zní zvláště, domnívám se však, že ani původní znění nebylo pro každého ruského mluvčího plně srozumitelné a mělo nejen generovat více významů, ale také působit neobvykle a originálně.

Citace pokračuje v dalším odstavci:

(Разворачиваю рану, живое мясо. Короче:) 27-го в ночь отъезд Али. Аля – веселая, держится браво. Отиучивается... Уходит, не прощаясь! Я – что же ты, Аля, так ни с кем не простившись? Она, в слезах, через плечо отмахивается! Комендант (старик с добротой) – Так – лучше. Долгие проводы – лишние слезы. (s. 441)

1 *Frazeologičeskij slovar' russkogo literaturnogo jazyka* [online] (2000–2023). Akademik. Cit. 27. 2. 2022. <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/medic2/48508>>.

2 *Velký lékařský slovník* [online] (1998–2023). Maxdorf. Cit. 27. 2. 2022. <<https://lekarske.slovníky.cz/pojem/inkarcerace>>

„Otvírání rány. Živé maso. Stručně: 27. v noci odvezli Alju. Alju, která je veselá, drží se statečně. Zlehčuje to...odchází bez rozloučení! Říkám: Co je Aljo, to se ani s nikým nerozloučíš? Ohlédne se přes rameno, vidím její slzy. Zamává. Velitel – laskavý starší muž řekne: je to tak lepší. Z dlouhého loučení jsou zbytečné slzy.“

Zajímavé je, že celá tato vzpomínka v deníkovém zápise je líčena v přítomném čase, čtenář má tak pocit, že se mu odehrává před očima, je tím stále živá. Přítomný čas jsem proto zachovala i v překladu.

2. 5. 6. Grafické prostředky

2. 5. 6. 1. Pomlčky

Pomlčka se běžně vyskytuje v ruštině například místo slovesa (jde o elipsu slovesného tvaru). V takových případech je nahrazení větou se slovesným tvarem, obvykle tvarem slovesa *být*.

Багаж – это не просто вещи, там ее рабочие тетради, книги, прерванный труд, ее внутренний дом, последнее убежище. (s. 461)

*V kufrech **není** jen oblečení, jsou tam její zápisníky, knihy, nedokončené práce: její vnitřní domov a poslední útočiště.*

V jiných případech je elipsa běžná i pro češtinu a lze ji zachovat. Pomlčku jsem však nahradila čárkou.

Таким образом, я узнала, что часть этих людей связана с французскими кругами, часть – с белоэмигрантскими. (s. 447)

Tak jsem pochopila, že někteří byli ve spojení s francouzskými kruhy, někteří s bílými emigranty.

Často jsou také použity pomlčky místo spojovacích výrazů ve větě, nebo uvozují polopřímou řeč. V překladu jsem je obvykle nahrazovala spojkami, pokud pomlčka spojovala dvě věty, a dvojtečkou, pokud uvozovala polopřímou řeč.

Успокаивала себя – пройдет несколько дней, и разберутся, отпустят. (s. 441)

V duchu se uklidňovala: za pár dní se vše vyřeší, nechají mě jít.

Pomlčku zachovávám, pokud uvozuje přímou řeč:

Я очень испугалась, – вспоминает в показаниях Ариадна, – и начала плакать тоже. (s. 445)

Vyděsila jsem se, – vzpomíná Ariadna ve výpovědích – a taky jsem začala brečet...

2. 5. 6. 2. Tři tečky a uvozovky

V citovaných pasážích často končí určitý úsek třemi tečkami, vyjadřuje se tím, že citovaná pasáž není úplná, tedy že autor vybral jen část sdělení z citovaného zdroje. Tři tečky je tedy nutné zachovat:

«Я был связан по шпионской работе с Эфрон Ариадной Сергеевной, сотрудницей журнала “Ребю де Моску...”» (s. 441)

„Prováděl jsem špionážní činnost s Ariadnou Sergejevnou Efronovou, zaměstnankyní časopisu Revue de Moscou...”

Uvozovky zachovávám, pokud ohraničují přímou řeč, mimo pasáže vydělené kurzívou (tedy volím stejný přístup, jaký je ve výchozím textu). Uvozovky u názvů časopisů jsem však v překladu nepoužila, pouze jsem název časopisu vydělila kurzívou, což myslím stačí k tomu, aby čtenář pochopil, že se jedná o název. Takto přistupuji ke všem názvům periodik, ačkoli v citovaných pasážích, které jsou celé kurzívou, se odlišení názvu od zbytku textu vytrácí.

Závěr

Tato práce se skládá z teoretické a praktické části. Praktická část spočívala v převodu dokumentárně-historického textu z ruského jazyka do češtiny. Teoretická část je shrnutím toho, co musí překladatel během své práce pochopit a s jakými problémy se může setkat. I když běžný překlad komentář obvykle nezahrnuje, zde byl nedílnou součástí práce, neboť objasňuje celý proces překladatelské práce.

V rámci praktické části byl vytvořen překlad k části kapitoly *Marina, Ariadna, Sergej* z knihy *Donos na Sokrata* Vitalije Šentalinského. Mým záměrem bylo vytvořit překlad, který by byl srozumitelný a funkční, zachovával estetické kvality originálu a autorův jedinečný styl. Součástí úkolu bylo také zprostředkování cizí kultury a historie potencionálnímu čtenáři způsobem, který by byl pro něj pochopitelný. K tomu bylo třeba odhadnout, jaké znalosti a historické povědomí čtenář má.

Teoretická část se věnuje nejen zdůvodňování jednotlivých překladatelských řešení, ale charakterizuje také výchozí text po stránce stylistické, lexikální a syntaktické. Rozebrány jsou zde subjekty vnější – osoba autora, Vitalije Šentalinského a potencionální čtenáři jak originálu, tak i překladu, které je nutné při překládání zohlednit. Ale zároveň i subjekty vnitřní – vypravěči textu.

Důvodem pro vytvoření komentovaného překladu bylo ukázat problematiku překládání a vyzkoušet si samotnou roli překladatele. Za jeden z klíčových faktorů při překládání považuji správnou interpretaci originálu. Tato práce mi pomohla pochopit, jak obtížné je někdy odhalit skryté významy textu a jak náročné může být hledání slova či slovního spojení s alespoň přibližně odpovídajícím významem.

Bibliografie

Text originálu:

ŠENTALINSKIJ, Vitalij (2011). *Donos na Sokrata: dokumentalnyje povesti*. Moskva: „ProgressPlejada“, 622 s.

Literatura o teorii překladu:

KOMISSAROV, Vilen Naumovič (1999). *Obščaja teorija perevoda: problémy perevodovedenija v osveščeenii zarubežnych učenyh*. Moskva: ČeRo, 132 s.

LEVÝ, Jiří (2012). *Umění překladu*. Čtvrté, upravené vydání. Praha: Apostrof, 367 s.

POPOVIČ, Anton (1968). *Preklad a výraz*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 249 s.

POPOVIČ, Anton (1983). *Originál - preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 362 s.

POPOVIČ, Anton (1975). *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Druhé prepracované a rozšírené vydanie. Bratislava: Tatran, 293 s.

Slovníky:

ČERMÁK, František (1983). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Příkladní*. Praha: Academia, 492 s.

ČERMÁK, František a HRONEK, Jiří (1994). *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné*. Praha: Academia, 757 s.

EFREMOVA, Tat'jana. *Novyj slovar' russkogo jazyka. Tolkovo-slovoobrazovatel'nyj*. Moskva: Russkij jazyk, 2000. Dostupné z: <http://www.efremova.info>.

HAVRÁNEK, Bohuslav a kol. (2011). *Slovník spisovného jazyka českého*. Ústav pro jazyk český, Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

MOKIENKO, Valerij a WURM, Alfréd (2002). *Česko-ruský frazeologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 654 s.

PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol (2001). *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR, ÚJČ, str. 649.

Rusko-český, česko-ruský velký slovník: --nejen pro překladatele. Brno: Lingea, 2009, 1359 s.

Lingvistická literatura:

BARNETOVÁ, Vilma, Helena BĚLIČOVÁ, Oldřich LEŠKA, Zdena SKOUMALOVÁ a Vlasta STRAKOVÁ (1979). *Russkaja grammatika*. Praha: Academia, 2 svazky, 1093 s.

ČECHOVÁ, Marie a kol (2008). *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 392 s.

ČERMÁK, František (1985). Frazeologie a idiomatika. In FILIPEC, Josef a kol. *Česká lexikologie*. Praha: Academia s. 166–237.

KARLÍK, Petr (1998). Věta. In: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, s. 15–56.

MACUROVÁ, Alena (1993). Subjekty a text. In HODROVÁ, Daniela. *Proměny subjektu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu Akademie věd ČAV, s. 31–37.

Další prameny:

CVETAJEVA, Marina (1997). Iz zapisnych knižek i tetradej. In *Tom 4. Kniga 2. Dnevnikovaja proza (Sobranije sočinenij v semi tomach)*. Moskva: Terra, Knižnaja lavka. Dostupné z: <<https://traumlibrary.ru/book/cvetaeva-ss07-042/cvetaeva-ss07-042.html#s002>>

KUDROVOVÁ, Irma (2013). *Pád do propasti: poslední léta Mariny Cvetajevové*. Praha: Pulchra, 238 s.

PODHÁJECKÁ, Tat'jana (1984). *Marina Cvetajevová a Praha: výběrová bibliografie Mariny Cvetajevové v českém tisku s úv. studií a obr. přílohou*. Praha: SNTL, 132 s.

Internetové zdroje:

Frazeologičeskij slovar' ruskogo literaturnogo jazyka [online] (2000–2023). Akademik. Cit. 27. 2. 2022. <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/medic2/48508>>.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 15. 3. 2023. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Jewish.ru, [online] (2000–2023). Moskva: Golovo Media, 2018. Cit. 22. 3. 2023. <<https://jewish.ru/ru/people/society/185876/>>.

Regnum, № ФС77-55029 [online] (1999–2023). Moskva: IA Regnum, 2018. Cit. 15. 3. 2023. <<https://regnum.ru/news/cultura/2455536.html>>.

Svjato-Filaretovskij institut/Свято-Филаретовский институт № 3670 [online] (2009–2023). Moskva: Svjato-Filaretovskij institut. Cit. 14. 3. 2023. <<https://sfi.ru/sfi-today/article/skonchalsia-vitalii-shentalinskii.html>>.

The New Times/Новое время, № 31 [online] (2007–2023). Moskva: The New Times. Cit. 24. 5. 2022. Dostupné z: <<http://newtimes.ru/articles/detail/10410/>>.

Velký lékařský slovník [online] (1998-2023). Maxdorf. Cit. 27. 2. 2022. <<https://lekarske.slovniky.cz/pojem/inkarcerace>>